

Slöjdens utsträckta hand – i sociala verksamheter

Carolina Harvonen

**Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Ledarskap i slöjd och kulturhantverk**

15 hp

**Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet**

2014:31

Slöjdens utsträckta hand - i sociala verksamheter

Carolina Harvonen

Handledare: Kristina Linscott

Kandidatuppsats, 15 hp
Ledarskap i slöjd och kulturhantverk
Lå 2013/14

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

www.conservation.gu.se
Ph +46 31 786 47 00
Fax +46 31 786 47 03

Bachelor's programme in Leadership and in Handicraft
Graduating thesis, BA/Sc, 2014

By: Carolina Harvonen
Mentor: Kristina Linscott

The outstretched hand of craft – in social organisations

Abstract

Although, craft activities are routinely used in different care-institutions based on the knowledge of craft being good for your health, the crafting society has difficulties using that as an argument. It is said to be little research evidence supporting the theoretical statements of crafts positive effects. Different kinds of social organisations use craft as a treatment medium. Therefore, this study aims to shed a light on how craft can be used as a tool to empowerment in social organisations, where the members or visitors are socially excluded. In addition, it also intend to examine what effects the crafting can lead to. The study is based on three interviews carried out with craft-instructors on three different organisations, whereof one has its basis in India. An analyse of the material showed that the creation process were independent. The individuals chose the technique, material or product themselves, whereas a more strict form of creation process was carried out in India. Further, the craft activities was in the Swedish based organisations determined on the interests of their members or visitors, while it in India was based on tradition and the hope of generating money. Although the process was a bit different the results indicate that craft has positive effects on the individual, since it creates a sense of belonging, personal growth and makes people see things in a different light. Furthermore, it appeared that the craft-instructor has an important part in the positive effects of crafting. The study detects that the instructor must be knowledgeable in the techniques and materials used otherwise, it may instead have a negative impact. But it is the individual who by herself during the crafting finds the tools to help herself. The supervisor only creates the conditions for it to be possible. Finally, the use of crafts as an empowerment tool, affect people personally to evolve and create better perceived health as well as in a larger perspective, craft has the potential to get people to take control of their own lives and to influence the society at large.

Title in original language: Slöjdens
utsträckta hand – i sociala verksamheter
Language of text: Swedish
Number of pages: 29
Keywords: Craft, Sloyd, Empowerment,
Socially excluded, Effects, Creation process

ISSN 1101-3303

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Bakgrund.....	2
1.2 Forsknings- och kunskapsläge.....	6
1.3 Problemformulering.....	9
1.4 Frågeställningar.....	9
1.5 Syfte.....	9
1.6 Målsättning.....	9
1.7 Avgränsningar.....	9
1.8 Metod.....	10
1.8.1 Metodval.....	10
1.8.2 Urval.....	10
1.9 De tre sociala verksamheterna.....	12
1.10 Teoretisk ansats.....	13
1.11 Etiskt förhållningssätt.....	13
1.12 Källmaterial och källkritik.....	14
2. Genomförande.....	16
2.1 Intervjuerna.....	16
2.2 Analys och bearbetning av material.....	16
3. Resultat.....	18
3.1 Skapandeprocess.....	18
3.1.1 Hur skapandet går till.....	18
3.1.2 Utbud.....	19
3.1.3 Kunnig handledare.....	19
3.2 Meningen och värdet.....	20
3.2.1 Personliga effekter.....	20
3.2.2 I ett större sammanhang.....	22
4. Diskussion och slutsatser.....	24
5. Sammanfattning.....	28
Käll- och litteraturförteckning.....	29
Bilaga 1.....	30

1. Inledning

I det inledande kapitlet av den här uppsatsen kommer det som ligger till grund för studien att presenteras. Under den här delen ligger avsnitten: Bakgrund, Forsknings- och kunskapsläge, Problemformulering, Frågeställningar, Syfte, Målsättning, Avgränsningar, Metod, Teoretisk ansats, Etiskt förhållningssätt och Källmaterial och källkritik.

1.1 Bakgrund

Inledningsvis kommer min egen bakgrund till ämnet beskrivas. Jag ska här nedan ge en bild av varför jag har kommit att göra just den här studien.

Under mina tre år som student vid Ledarskap i slöjd och kulturhantverk har jag kommit i kontakt med, provat på och undersökt olika områden där slöjd och hantverk verkar. Den skapandeprocess som slöjd och hantverk innebär kan användas, som metod eller verktyg, till en mängd olika ändamål. I olika sammanhang slöjdar vi för att bland annat skapa integration, näring, kunskap, hållbar utveckling eller för att levandegöra kulturarv. Slöjd är därför, från mitt perspektiv, mer än endast ett ämne i skolan. Slöjdämnet sträcker sig istället ut över alla åldrar, och in i olika delar av samhället.

Under 2013 involverades jag i ett forskningsprojekt: ”Applied craft strategies – co craft for craft community empowerment”, som leds av doktorand Helena Hansson från Högskolan för Design och Konsthantverk. Projektet har sin utgångspunkt i Kenya, och handlar om att forma bättre livssituationer för människor som bor i områden kring Victoriasjön. Detta genom att skapa möjligheter till att kunna försörja sig på hantverk. Victoriasjön har utstått hårda miljöpåfrestningar, och ett av många problem har kommit att bli vattenhyacinten. Den här växten har komplicerat livet för människor som livnärt sig på sjön, då det exempelvis blivit svårare att fiska. Några grupper kring sjön har därför lärt sig att ta tillvara på vattenhyacinten som material, och lärt sig slöjda med den. Framförallt har de sedan en tid slagit rep av vattenhyacinten, vilket de traditionellt gör av andra fibrer. Av repen har de sedan kunnat utveckla andra produkter, såsom korgar, väskor och skor. Produkterna har sedan kunnat säljas, och människorna har på det sättet använt slöjd för att vända ett problem till att bli en inkomstkälla.

Under min praktikperiod hösten 2013, var jag i Kenya för att inspirera en grupp människor ifrån olika områden kring Victoriasjön, genom att visa på olika slöjdtekniker och material. I det sammanhanget hamnade slöjdens fokus naturligt på att generera ekonomisk vinning. För de människor vi mötte blev slöjden ett måste för att få in pengar, trots det kunde jag se att slöjden hade andra effekter därtill. Det jag upplevde var att dessa människor som grupp fick ett nytt sammanhang. Slöjden blev något som fögade dem samman, och för den enskilda individen var det ett sätt att visa sin identitet på. Ett tydligt utfall var att de genom att prata och lära av varandra, började samarbeta på ett naturligt sätt. Samarbetet var oberoende av könstillhörighet och över ortsgränser. Dessutom var en framträdande företeelse att de blev otroligt stolta över vad de hade producerat och gärna ville visa upp det. Det var tydligt att de fick bättre självförtroende av att slöjda och färdigställa en produkt. Självförtroendet ledde i sin tur till att de hade enklare för att generera nya idéer, eller åtminstone yttra dem. Dessa effekter som slöjd för med sig är jag intresserad av att vidare utforska.

Om slöjd har positiva effekter på hur vi mår borde det tas till vara på, då allt fler upplever ohälsa. Peter Währborg menar i sin essä *Snigelbiologi och raketkultur* att människor kommer att må sämre globalt sett (Bjursell & Vahlne Westerhäll, 2008). Han menar att nästan alla världens länder kommer att kämpa med de västerländska sjukdomarna såsom cancer, hjärt- och kärlsjukdom, depression med mera. Där den vanligaste orsaken till

ohälsa kommer vara depression, och det inom endast något decennium. Det kommer därför bli ännu viktigare att livet är meningsfullt och inte endast blir längre, tycker Währborg (Bjursell & Vahlne Westerhäll, 2008, s. 46).

En lägesrapport utförd av Socialstyrelsen 2011 bekräftar Währborgs teori. I Sverige ökar läkarbesöken i primärvården, och framförallt är den psykiska ohälsan hög (Lägesrapport, 2011, s. 27). Likt Währborg framhåller rapporten att det inte är unikt för Sverige, på många håll i världen rapporteras liknande problem med hälsan. I samtliga höginkomstländer har kostnaderna för hälso- och sjukvården ökat kontinuerligt efter en minskning under 1990-talet (Lägesrapport, 2011, s. 32). Därför har vårdarbetet numera börjat inse vikten av att understödja ett hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande arbete, och år 2010 publicerade Socialstyrelsen nationella riktlinjer för sådant arbete (Lägesrapport, 2011, s. 30). I och med ett ökat intresse för och efterfrågan på hälsofrämjande metoder, ser jag att slöjden med sina positiva effekter på hälsan skulle kunna vara av hjälp.

Intresset för vad slöjd kan bidra till för att få människor att må bättre, delar jag med min studentkollega Ingrid Johansson. Inledningsvis upplevde vi båda en förvirring över slöjd- och hälsoområdet, vissa gånger hade vi fått höra att slöjd är bra för hälsan och andra gånger hävdades det att det inte finns några bevis för det. Många frågetecken dök upp kring ämnet och vi kände att det behövdes utforskas från olika perspektiv. I den här studien har ett bottom-up perspektiv valts, det innebär att studien belyser området underifrån. Studien kommer utgå ifrån befintliga verksamheter där slöjd används som hälsofrämjande metod. Johansson har istället ett kompletterande top-down perspektiv där hon utforskar fältet med Nämnden för hemslöjdsfrågor som utgångspunkt. I hennes studie klargörs hur det arbetas med slöjd och hälsa på nationell politisk nivå.

1.2 Forsknings- och kunskapsläge

I det här avsnittet ska området slöjd och hälsa ringas in. Det för att tydliggöra vad den här uppsatsen tar sin avsatt i. Här under kommer det presenteras vad det finns för forskning på ämnet och hur kunskapsläget ser ut idag. Avsnittet avslutas med att definiera några viktiga begrepp.

Kultur och hälsa

Den här uppsatsen tar sitt avstamp i mötet mellan slöjd och hälsa, ett fält som är relativt odefinierat och utforskat. Men det kan sägas vara en del av det mer omtalade fältet kultur och hälsa. För att ge en tydligare bild av vad slöjd och hälsa har sitt ursprung i, följer här nedan en kort redogörelse för kultur och hälsa. I området ingår olika kulturyttringar såsom musik, sång, dans, skrivkonst och bildkonst. Dessa används på olika sätt och i olika situationer, för att påverka vår hälsa i positiv riktning. Dessutom kan design och arkitektur som till exempel utformar vårdlokaler eller vårdföremål inkluderas. Kultur och hälsa är uppenbarligen en mängd olika saker, vari slöjd och hälsa är en del.

Därtill finns det två olika sätt att se på användandet av kulturformer som metod till bättre hälsa: ”Den ena är musik som terapi och det andra är musik i terapi. Musik som terapi lägger fokus på det terapeutiska i att utföra musiken till skillnad från musik i terapi då musiken är ett redskap för att nå verksamhetens mål.” (Nilsson, 2013, s. 21). Den här skillnaden går att applicera på slöjden också, antingen är det slöjden som är terapin eller så är det ett verktyg i terapi. Dessutom anses kultur i form av både exponering och utövning¹ vara användbart ur ett hälsofrämjande perspektiv.

En undersökning vad gäller sambanden mellan hälsa och kultur har gjorts av Sören Holmberg och Lennart Weibull. De har gjort en studie där de undersöker om kulturutövning eller kulturexponering påverkar hälsan, samt om kulturutövning har en starkare

1 Med kulturexponering innebär att exempelvis gå på teater, medan kulturutövning innebär att spela teater.

inverkan på hälsan än kulturexponering. De genomförde därför, vad de kallar för, en systematisk kartläggning. Där de studerade sju områden av hälsobesvär; huvudvärk, muskelvärk, hjärt- och kärlsjukdomar, sömnproblem, nedstämdhet, magbesvär och fysiska svårigheter. Utöver det fick deltagarna i undersökningen även uppge ett subjektivt mått över sin allmänna hälsa. De kulturaktiviteter som studien berörde var bland annat sång, dans, teater, skrivande, måleri men också handarbete och hantverk (Holmberg & Weibull, 2012, s. 364).

Resultatet av studien var nedslående för den som önskade se samband mellan hälsa och kultur. Holmberg och Weibull (2012, s. 365) uppger att vissa samband finns men att de varken är tydliga eller starka. På ett konkret plan visar studien att människor inte blir friska av kulturaktiviteter. Vad studien dock kommer fram till är att det finns ett svagt samband mellan den subjektiva hälsan och kultur, vilket då innebär att vi kan må bättre av kultur rent subjektivt (Holmberg & Weibull, 2012, s. 367) Enligt den här studien visar dock handarbete och hantverk inte ha tillräcklig statistiskt signifikans, vilket innebär att det är svårt att veta om det är bättre för den upplevda hälsan eller om det är en slump att värdena visar det. Som en slutsats menar Holmberg och Weibull (2012) att:

”Man blir inte frisk av kultur, men man kan *uppfatta* att man blir friskare. Våra resultat tyder på att människor kan uppfatta att de blir friskare och mår bättre av kultur. Kultur får oss att må bra. Om vi tillåts hänvisa till en gammaldags uppdelning visar våra resultat att kultur inte har så mycket att göra med hur kroppen mår. Men när det gäller själen och hur vi upplever vår hälsa spelar kultur en viss roll. Fortsatt samhällsvetenskaplig och medicinsk forskning kring sambandet mellan kultur och hälsa är inte bortkastad.” (s. 369)

Slöjd och hälsa - Historia

Slöjd och hälsa är inget nytt, idén om slöjd och hälsa talades det redan om inom Arts- and Crafts-rörelsen på 1800-talets andra hälft. Rörelsen var inte endast en konstnärlig rörelse utan en social sådan med politisk anda. Rörelsen var en reaktion mot industrin, där anhängarna ansåg att de massframställda produkterna var osmakliga. Men det viktigaste att nämna i det här sammanhanget är att de även hävdade att människan berövades frihet och mening, när de bara var en förlängning av maskiner (Levine, 1987, s. 248). Ruskin som var en av rörelsens grundare och förespråkare, menade att maskiner och fabriksarbete begränsade människors glädje.

I och med Arts and Crafts intåg inspirerades olika människor även inom medicin och psykologin. Psykologen Dr. Herbert J. Hall intresserade sig för neurasteni, som vid den tiden drabbade medel- och överklass, som var en typ av stressdepression. Neurasteni tog sig uttryck i bland annat olika rädslor och utmattning. Ofta rekommenderades patienten att vara sängliggande (Levine, 1987, s. 249). Hall arbetade istället fram ett arbetsbotemedel i Arts- and Craftsanda, och tillsammans med likasinnade startade han en verksamhet med samma utgångspunkter. Inom verksamheten fick patienter tillverka handdukar, keramikvaser och betongskålar som sedan såldes. Verksamheten arbetade för att befrämja hantverk på flera nivåer. De anställde begåvade människor som skulle kunna leva på att skapa, men stöttade även de som ville ha hantverk som en hobby. Dessutom arbetade de för att anställa människor med mentala och fysiska funktionsnedsättningar (Levine, 1987, s. 250). Det var det här som lade grunden till dagens arbetsterapi. I Sverige var det hemslöjdstraditionerna som låg till grund för arbetsterapiens värderingar, där ”äkta” föremål var att föredra (Björklund, 2008, s. 2).

Slöjd och hälsa – forskning

Slöjdens hälsofrämjande inverkan har länge varit teoretiserat i och med arbetsterapi, och vissa undersökningar har gjorts på värdet av att använda kreativa aktiviteter inom den. Dock är det först på senare år som det har blivit viktigt att faktiskt undersöka slöjdens inverkan på hälsan. Därför finns det endast ett fåtal forskningsstudier som på något sätt

forskar kring ämnet. En fördel med att intresset för att forska på ämnet tillkommit nyligen, är att studierna ligger nära i tiden och inte är utdaterade. Noterbart är att de forskningsstudier som lyckats upptäckas inom ramen för det här arbetet är gjorda internationellt, vilket då kan tolkas som att fältet är mer väletablerat utanför Sverige. Den forskning om slöjd och hälsa som jag har funnit har mestadels varit på initiativ ifrån arbetsterapin och därefter psykologin. Väldigt lite av forskningen kommer från slöjdens håll, dock har jag i denna studie valt att främst framhäva det som kommer ifrån slöjdområdet. Här under kommer forskningen delas upp efter dessa tre ingångar och presenteras.

Arbetsterapi

Victoria Holder är en arbetsterapeut verksam i England. Efter att ha studerat och sammanställt litteratur ifrån arbetsterapin, är hon en av dem som uppmuntrar andra inom yrkeskåren att utforska olika kreativa aktiviteter. Hon menar att slöjd kan användas inom arbetsterapin för att främja goda behandlingsresultat, det på både ett fysiskt och psykiskt hälsoplan. Det som slöjden kan uppnå enligt Holder är att patienten kan återställa sig själv, och göra det enklare att genomföra sitt yrke eller de livsroller vi tar på oss. Därtill anser hon att kreativa aktiviteter hjälper patienter att värva nya färdigheter, som i sin tur kan ge ett socialt tillskott genom att det förslagsvis blir en hobby (Holder, 2001, s. 104).

Vidare förklarar hon att slöjd likt andra aktiviteter behöver vara meningsfullt och målinriktat för individen, där bara individen själv kan bestämma vad det innebär. Även hur mycket tid och ansträngning en ska lägga på genomförandet bedömer hon vara upp till varje person, på det sättet ökar motivationen till att delta. Hon anser dessutom att processen är det viktiga och inte resultatet, syftet bör inte ligga på att patienter producerar fantastiska saker eller att bli begåvade slöjdare. Hon lyfter dock känslan av att lyckas, när en produkt är klar, som en positiv del (Holder, 2001, s. 104).

Psykologin

En forskningsstudie har gjorts av Jacqueline Atkinson och Emily L. Burt i Skottland. Studien kommer ifrån medicinrådet och fördes fram med Atkinson i spetsen, som är professor i psykisk hälsa. Studien genomfördes med bakgrund mot en tidigare undersökning gjord på quilts². I den tidigare studien undersöktes på vilket sätt görandet hade en positiv inverkan på quilts sociala relationer (Atkinson & Burt, 2011, s. 2). Där kom de fram till att relationer bildades och förbättrades när de lärde ut sina färdigheter till andra eller gav bort något som de själva tillverkat.

Atkinson och Burt tog det vidare och ville förutom de sociala effekterna, även undersöka de kognitiva och känslomässiga effekterna av att quilta. Därför utförde de 29 semi-strukturerade intervjuer med kvinnor från en quilting-förening. Dessa var utvalda oberoende av fysisk och psykisk hälsa. Studien visade att de positiva egenskaperna fanns i relation till tre teman: den praktiska processen, social effekt och slutprodukt (Atkinson & Burt, 2011, s. 2).

Den praktiska processen tillät människor att vara kreativa, vilket många upplevde att det vardagliga livet och jobbet förhindrade. Många kände att när de slöjdade hade de kontroll över sin kreativitet, de fick själva välja material och färger. Dessutom upplevde en del att färger och material påverkade humöret, vissa ansåg de starka färgerna vara upplyftande. Genom att själva välja färg och material kunde de därför påverka sitt eget humör. I processen stötte de även på problem och utmaningar, att överkomma dem visade sig vara bra för självförtroendet (Atkinson & Burt, 2011, s. 3).

Majoriteten upplevde dessutom att den kreativa processen distraherade dem, och gjorde att de kom in i ett *flow*. Det som hände omkring dem försvann och nervositet ersattes med

2 Människor som slöjdar filter eller överkast.

avslappning (Atkinson & Burt, 2011, s. 4). Dessutom ansågs quilting vara ett bra sätt att använda tiden på för att det resulterade i något visuellt. En kvinna förklarar känslan med:

”I have this notion that I'm actually quite a lazy person, having something at the end of it kind of soothes that...last Sunday...I finished a book and that was just ”ahh” (sigh of contentment) but it was such a wastful way to spend a day...whereas if I had some sewing done it would be ”ahh and look”...quilting definitely gives me something that I don't get from any other hobby.”(Atkinson & Burt, 2011, s. 4)

De sociala effekterna som deltagarna belyste var bland annat att när de quiltade delade de kunskaper med varandra och stöttade varandra, vilket ofta ledde till vänskap. Det gemensamma intresset gjorde att det blev lättare att skaffa sig vänner. Även att bli bekräftad och ta emot komplimanger för sin färdiga quilt var en positiv social effekt, vilket framförallt stärkte självförtroendet. Dessutom var det av betydelse att slutprodukten hade ett användbart syfte. Då kunde de själva använda objektet eller ge bort det till vänner. För den här gruppen var det vanligt att de gav bort sina alster till välgörenhet, vilket då stärkte känslan av att ha gjort något bra (Atkinson & Burt, 2011, s. 4).

Det som Atkinson och Burt ansåg att studien tillförde var att deltagarna som hade anställning, uppgav att quilta gav dem en annan tillfredsställelse än yrkesarbetet. De uppger att det är en ny ingång, då de flesta studier behandlar vad för effekter slöjd har på äldre människor, icke yrkesverksamma eller professionella slöjdare.

Slöjden

Joyce Starr Johnson och Laurel Wilson är två forskare ifrån det textila modeområdet. De utförde en studie i USA där de kartlade vad som motiverar textila slöjdare till att utöva handarbete i vår samtid (Starr Johnson & Wilson, 2005). I undersökningen var det 39 kvinnor som deltog i enkätundersökningar och 18 kvinnor deltog i djupintervjuer. Frågor som ställdes var; vilka typer av textilt hantverk som kvinnorna utförde, vilken nivå de låg på i utförandet, hur de hade lärt sig teknikerna, de traditionella bandet till hantverket och den personliga relationen som influerades av textilt handarbete diskuterades.

Genom studien identifierades 3 områden som var viktiga anledningar till att dessa kvinnor handarbetade. Den första var att kvinnorna genom att slöjda kände att de kunde identifiera sin plats i världen. Den andra anledningen var att slöjden gav mening till kvinnorna och tredje faktorn pekade på att det gav dem både materiell och immateriell mening (Starr Johnson & Wilson, 2005).

Det visade sig att kvinnorna i sina vänskapskretsar blev ihågkomna genom vad de hade producerat. Skapandet blev en roll som kvinnorna kunde ta på sig, deras förmågor var kända hos familj och vänner (Starr Johnson & Wilson, 2005, s. 120). Andra såg slöjden som ett sätt att ”hålla kontakten” med avlidna släktingar, där de önskade hålla en familjetradition vid liv. Eller när avlidna släktingar lämnat halvfärdiga projekt ville några av kvinnorna färdigställa dem (Starr Johnson & Wilson, 2005, s. 121). På det här sättet förstärktes kvinnornas identitet och de skiljde sig ifrån mängden.

I och med att kvinnorna investerade mycket tid och energi på att slöjda, växte sig relationen till produkten stark. För kvinnorna var även slutprodukten av betydelse, det var inte endast processen som hade ett värde. Det som kvinnorna oftast tog upp i relation till föremålet var kvalitet, användning och unikhet. De var nöjda över att deras saker upprätthöll en viss kvalitet i jämförelse med massproducerade saker. Därtill kunde de se ett värde av att slöjdföremål var det enda av sin sort som existerade i världen. Men främst belyste kvinnorna att deras verk var användbara (Starr Johnson & Wilson, 2005, s. 123).

I stort berättade många av deltagarna att hantverket hjälpt dem hantera svåra situationer i

livet. En kvinna berättar att när hennes make blev mördad gick hon totalt in i handarbetet, vilket också gjorde att hon orkade ta sig upp ur sin depression (Starr Johnson & Wilson, 2005, s. 120). Andra använde sig av slöjden i mindre allvarliga situationer, som när de kommit hem ifrån jobbet och vill koppla av (Starr Johnson & Wilson, 2005, s. 120).

För dessa handarbetande kvinnor var det sociala en viktig aspekt. Genom slöjden träffade de andra som slöjdade. De flesta var med i olika grupper, skrån eller föreningar. Många av kvinnorna uppgav att lära sig en slöjdteknik eller något hantverksrelaterat av någon annan hjälpte till att bygga nya relationer, såväl som att vidhålla gammal vänskap (Starr Johnson & Wilson, 2005, s. 122).

Inom ramen för det här arbetet har inte någon svensk forskare som undersöker slöjd och hälsa upptäckts. Däremot har en finsk forskare påträffats, vid namn Sinikka Pöllänen. Hon är en av de få som är utbildad inom slöjd och som forskat på slöjdens hälsofrämjande effekter. Pöllänen är professor vid University of Eastern Finland, och sedan år 2012 har hon även en PhD inom Craft science – slöjdvvetenskap (Professuuriesitelmät, 2013, s. 13).

2009 skrev hon artikeln ”Craft as context in therapeutic change” som hon såg som en startpunkt för argumenten och bevisen bakom valet att använda slöjd som en hälsofrämjande aktivitet. Hon anser att arbetsterapin använt sig av slöjd i terapi länge men att de misslyckats med att teoretisera och specificera området och värdet av det (Pöllänen, 2009, s. 43). Därför gjorde hon en kvalitativ studie för att undersöka relationen mellan välmående och slöjd. Hon valde att studera både män och kvinnor, som har slöjdat under några år. Hon samlade in 92 berättelser från textila handarbetare som var mellan 16 år och 84 år, varav 60 stycken var kvinnor och 32 stycken män (Pöllänen, 2013, s. 217). Undersökningen gjordes i Finland, och både handarbetare på landsbygden och i staden deltog.

Studien visar att de hälsofrämjande effekterna hos slöjd som en meningsfull sysselsättning, är uppenbar hos de som håller på med slöjd och hantverk. Pöllänens studie fick fram tre teman: ”meaning and value of crafts”, det andra temat är ”feelings experienced during craft activity” och det sista ”holisticity and intentionality of craft making” (Pöllänen, 2013, s. 221).

Svarspersonerna förklarade att meningen och värdet med att slöjda bland annat låg i att det var en tillfredsställande sysselsättning, som också gav konkreta och användbara produkter. Det var också för många ett värdefullt sätt att använda sin fritid på. Det var inte enbart ett sätt att få tiden att gå, utan de som var arbetslösa eller äldre berättade att hantverket var ett sätt att strukturera dagen på. Slöjden motverkade lathet och stimulerade till engagerande i andra dagliga sysslor. Några upplevde att om de gjorde sina sysslor på morgonen kunde de unna sig att slöjda på eftermiddagen, medan vissa hävdade att de behövde slöjda innan de kunde koncentrera sig på annat (Pöllänen, 2013, s. 221).

Analysen visade därtill att hantverksskicklighet, produkter, tillfredsställelse av att nå ett självuppsatt mål och återkoppling från andra hade förhöjt deras självförtroende och självsäkerhet. Att lyckas skapa något för hand var såpass givande att det gav bränsle till att göra det igen. De såg föremålen som visuella markörer av utfört arbete, som kunde skickas vidare till andra generationer (Pöllänen, 2013, s. 221). För dem var det av betydelse att veta att ens föremål kommer leva vidare även efter det att en själv är död. Även att se sakerna i sitt hem eller i bekantas hem gjorde att slöjddandet fick större mening (Pöllänen, 2013, s. 221).

Analysen visade att även om några av de äldre hade fysiska problem som hindrade dem till att inte längre kunna slöjda eller att vara med i hantverksgrupper hade i alla fall handarbete, och även ibland material, i efterhand positiv inverkan på minnet. En del av de äldsta

informanterna menade att de kunde slöjda även om de tappat minnet, i och med att slöjd handlar om att utföra bekanta uppgifter och tekniker. Hantverket blev för några en livslång vän och ett sätt att minnas sitt liv (Pöllänen, 2013, s. 222).

Under processen upplevde svarspersonerna olika känslor, bland annat var upplevelsen av flow vanlig (Pöllänen, 2013, s. 222). Med flow menas att personen i fråga förlorade sig helt i arbetet och kan på så vis stänga allt annat ute, tid och rum försvinner och ett lugn infinner sig. För vissa deltagare med sjukdom och smärta innebar det här tillståndet en flykt, då de kunde trycka tillbaka känslorna av smärta som annars kontrollerade deras liv. Många upplevde även en känsla av kontroll vid hantering av material och verktyg när de slöjdade (Pöllänen, 2013, s. 223).

Den tredje ingången som studien kartlade var att det finns två dimensioner av slöjd som aktivitet, dessa kallar hon "holisticity" och "intentionality" (Pöllänen, 2013, s. 219). Där den förstnämnda dimensionen handlar om en helhetsprocesses och den sistnämnda om slöjdarens mål med att skapa. Helhetsprocessen delas upp i två processer, holistisk process och vanlig process. Den holistiska slöjdprocessen innebär att slöjdaren har kontroll över hela processen, från idé till färdigt föremål, medan den vanliga processen innebär att slöjdaren inte kontrollerar hela processen utan någon fas fattas (Pöllänen, 2013, s. 219).

Pöllänen menar att dessa ingångssätt hade olika utfall. Den vanliga slöjdprocessen innebar ofta att en person lärde sig en ny teknik genom att använda färdiga instruktioner, vilket kunde ge känslan av att lyckats. Den typen av process hjälpte till att ta kontroll över sina egna känslor och handlingar (Pöllänen, 2013, s. 223). För de som hade kontroll över hela processen, fungerade slöjden som ett coping-verktyg som gav hanterbara och visuella utmaningar (Pöllänen, 2013, s. 224). Pöllänens studie visar att den typen av slöjdprocess hjälper till att upprätthålla ens självbild, det skyddade egot eller hjälpte till att bygga upp det (Pöllänen, 2013, s. 224).

Empowerment-inriktat arbete

Begreppet empowerment är ett populärt koncept som används som ledord för många olika verksamheter (Askheim, Starrin, & Winqvist, 2007, s. 9). Första gången begreppet nämns i en artikel är år 1926, dock var det inte förrrens i slutet av 1970-talet som empowerment började användas kontinuerligt, då i samband med aktivism och social beredskap (Askheim et al., 2007, s. 10). Begreppet har därför enligt Askheim och Starrin influerats av 1970-talets idéer om hjälp till självhjälp och kommit att bli ett viktigt begrepp inom folkhälsa och socialt arbete (Askheim et al., 2007, s. 10). Empowerment används på många olika sätt men för oavsett tankarna till något positivt, då det utgår ifrån att skapa inflytande över sitt egna liv (Askheim et al., 2007, s. 10, s. 33).

International Association of Schools of Social Work/ International Federation of Social Workers, är den internationella organisationen som har hand om socialt arbete och dess utbildning. De har ett tydligt empowerment-perspektiv i definitionen av socialt arbete och värderingarna för det. Enligt Askheim är en socialarbetares uppgifter "att motarbeta social orättvisa och ojämlikhet och att bekämpa de barriärer som skapar marginalisering och maktlöshet...". Trots det anser Askheim och Starrin att professionella socialarbetare inte verkar styras av ett empowerment-perspektiv. De menar att det är för att förhållandet mellan brukare och tjänstemän är ojämnt, där tjänstemännen befinner sig i en maktposition i jämförelse med de hjälpbehövande (Askheim et al., 2007, s. 206). Det finns en problematik i socialarbetares arbete då de både behöver vara lojala gentemot de hjälpbehövande och förvaltning eller myndighet som de arbetar för (Askheim et al., 2007, s. 208). Askheim och Starrin förklarar: "Många gånger vill kanske socialarbetaren hjälpa

men kan inte på grund av regler, förordningar, besparingskrav och informella normer.” (Askheim et al., 2007, s. 209).

Vidare framhåller Askheim och Starrin att en människa aldrig kan ge makt åt en annan människa (Askheim et al., 2007, s. 215). Det enda som är möjligt är att en individ kan skapa förutsättningarna för en annan person att själv kunna ta makten över sitt liv (Askheim et al., 2007, s. 215). Enligt Askheim och Starrin innebär ett empowerment-baserat arbete att lyfta den hjälpbehövandes rätt till och dess behov av att påverka och själv bestämma. Mer därtill innebär ett empowerment-baserat arbete att stärka människor som lever i utanförskap till att tro på sina egna förmågor samt att hjälpa till att medvetandegöra sambandet mellan den hjälpbehövandes situation och de samhälleliga förhållandena. Askheim och Starrin hävdar också att många som är marginaliserade inte vet om deras rättigheter, det ingår därför också i empowerment-inriktat arbete att de mänskliga rättigheterna följs och lyfts (Askheim et al., 2007, s. 216). Vidare menar de att det sociala arbetet innebär emotionellt arbete som behöver vara sympatiskt, det för att sympati för oss samman. ”Att ge och motta sympati främjar social integration.” hävdar Askheim och Starrin (2007, s. 214). Empowerment-inriktat arbete behöver också fokusera på en individs resurser och inte på problem och brister (Askheim et al., 2007, s. 27). Askheim och Starrin framhåller dessutom betydelsen av kollektivet för att kunna komma ur sin maktlöshet. ”Det är genom att delta i en stärkande gemenskap som man kan uppbygga energi och öka sin medvetenhet och som maktlöshet kan brytas, inte genom att man frikopplas från kollektivet.” (Askheim et al., 2007, s. 209).

Definitioner

Hälsa

World Health Organization:s (nedan kallat WHO) definition av hälsa lyder som följer: ”Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity.” (www.who.int). Efter andra världskriget ändrades uppfattningen om sjukdomar, då de nya sjukdomarna tog mer subjektiv och psykisk form. Därför kunde sjukdomsbegreppet inte endast innebära de traditionella fysiska sjukdomarna, ifrån industrialismen längre. Det blev då allt viktigare att benämna hälsa som något mer än ”frånvaro av sjukdom”. Den här hälsodefinitionen innebär därför att människan även behöver vara nöjd med sig själv och sin samvaro för att kunna skapa mening för sig själv. Dessutom förklarar Nationalencyklopedin att ordet hälsa har sitt ursprung ifrån fornsvenskans hälsa som betyder hel eller lycka (www.ne.se). I den här uppsatsen handlar därför inte hälsa om sjukdom utan snarare om hur individen själv upplever sig må. Ohälsa är då en känsla av olycka som inte behöver bero på sjukdom.

Empowerment

I anslutning till hälsobegreppet ligger empowerment, vilket är ett engelskt begrepp som är svårt att översätta på svenska. Power kan betyda styrka, kraft och makt (Askheim et al., 2007, s. 18). I den här uppsatsen kommer därför begreppet användas för att beskriva när en människa skaffar sig styrka, kraft och makt. Enligt Nationalencyklopedin används begreppet inom fall där en vill ”stärka individens möjlighet att bli mer självständig, kunna formulera sina egna mål och ta makt över sitt eget liv.” (http://www.ne.se). Enligt Askheim uttrycker empowerment ”både en målsättning och de medel som krävs för att nå detta mål.” (2007, s. 18). Empowerment är därför ett sätt att uppnå optimal hälsa, då en själv tar makten och styr över de förhållandena som påverkar ens hälsa (Askheim et al., 2007, s. 27).

Slöjd

Slöjd är enligt Nationalencyklopedin, historiskt sett alla typer av tillverkning (www.ne.se). Där alltifrån det som var fabrikstillverkat i förindustriell tid till det som gjordes för

husbehov eller av icke yrkesverksamma inkluderas. Men när vi idag pratar om slöjd sammankopplas det mer med skol- eller hemslöjden. I den här uppsatsen används ordet slöjd i en vidare bemärkelse än så. Begreppet slöjd är i det här sammanhanget synonymt med att skapa utifrån människans egna fysiska förmåga, till skillnad från i industrin där människan har liten betydelse för produktionen i jämförelse med maskinen. Det inbegriper en vidd av tekniker och material; alltifrån pärlplattor till vävning får plats under det här begreppet. Det som vanligtvis kan kallas för pyssel, skapande, handarbete eller DIY av allmänheten kommer i den här uppsatsen benämnas som slöjd.

1.3 Problemformulering

Inom slöjdrörelsen är det en självklarhet att slöjden har positiv inverkan på människans hälsa, att det är något vi mår bra av. Några av de stående argument för att slöjden är hälsofrämjande är att det är lugnande, att människor genom att ha något för händerna kan komma in i ett flow där allt runtomkring stängs av. Ett annat argument är att människor får bättre självförtroende och växer som personer när de gjort en egen sak. Dock är dessa argument lika förekommande som påståenden om att det inte finns någon forskning som bekräftar det. Samtidigt finns det de som säger att det visst finns bevis men inte kommer ihåg källan.

Den här otydligheten i vetenskapliga bevis för om slöjd är hälsofrämjande eller inte, gör det svårt för slöjdvärlden att i synnerhet bygga projekt utifrån idén. För de som står utanför bubblan kan det ibland vara svårt att se ett behov av slöjd i dagens samhälle överlag, och i synnerhet svårt att se att slöjd skulle ha någon betydelse för hälsan. Trots samhällets tvivel och forskningsoklarheter används slöjd i en mängd olika vårdsituationer, inom äldreomsorgen, psykiatri och arbetsterapi. Dessutom använder många sociala verksamheter, med olika inriktningar, slöjd i sina verksamheter. De som bygger sin verksamhet på slöjd och hälsa ska i den här studien vidare studeras.

1.4 Frågeställningar

På vilket sätt använder sociala verksamheter slöjd som ett verktyg till empowerment? Vad kan slöjd ha för betydelse för människor som lever i utanförskap?

1.5 Syfte

Det här arbetet har för avsikt att ge en bild av hur slöjd kan användas och vad det bidrar till inom sociala verksamheter, som arbetar med människor som är marginaliserade i samhället.

1.6 Målsättning

I ett vidare perspektiv syftar arbetet även till att belysa slöjdens betydelse i dagens samhälle. Det genom att bidra till att förändra synsättet på de hälsofrämjande effekterna hos slöjd, till att betona att det snarare handlar om den upplevda hälsan än den sjukdomsrelaterade hälsan. Studien bidrar även till kulturvårdssektorns förståelse för vad de immateriella kulturarven kan användas till och varför de bör levandegöras.

1.7 Avgränsningar

Här redovisas vad den här studien undersöker och förklarar vad som avgränsats bort och därför inte kommer beröras.

I den här studien kommer det undersökas hur tre sociala verksamheter använder slöjd som ett verktyg till empowerment och vad det leder till. För att begränsa undersökningen har studien för avsikt att inkludera sociala verksamheter som riktar sig till: hemlösa, före detta kriminella, missbrukare och arbetslösa. Studien har valt att avgränsa bort sjukdomsrelaterat

utanförskap, såsom människor med funktionsnedsättning. Det innebär att ingen social verksamhet har valts på den premissen, att de har dessa människor som sin primära målgrupp. Det här beslutet togs i samband med att den här studien kom att definiera hälsa som något utöver sjukdom. Överlag har därför verksamheter som riktar sig specifikt mot människor med psykiska eller fysiska sjukdomar bortsetts. Att de sociala verksamheter som valts att studeras fokuserar på hemlösa, före detta kriminella, missbrukare och arbetslösa, utesluter förstås inte att de människor som kommer dit, även kan ha olika typer av sjukdomar.

Vidare diskuteras i uppsatsen inte det faktum att de tre sociala verksamheterna, som är utvalda, riktar sig till kvinnor. Genusperspektivet inom slöjd- och hälsofältet är givetvis intressant. När vi bekantar oss med forskning inom ämnet, som går att se ett utsnitt från i avsnittet om tidigare forskning, upptäcker en fort att majoriteten av forskningen på ämnet är utförd av kvinnor. Dessutom är de flesta studier utförda på kvinnor som slöjdar. Dock finns det inom ramen för det här arbetet inte tid till eller utrymme att diskutera detta fenomen.

Tidigare studier har utfört intervjuer med själva utövaren, om hur personen upplever och ser på slöjd som hälsofrämjande metod. I den här uppsatsen ska istället ett utifrån-perspektiv ges, där handledaren intervjuas för att uppge vad denne kan se hända med andra människor. Det innebär också att handledarens roll i sammanhanget kommer belysas. Därtill har tidigare studier ofta studerat människor som har det gott ställt ekonomiskt, i den här studien kommer istället de som är ekonomiskt svaga att beröras (Starr Johnson & Wilson, 2005, s. 117f).

1.8 Metod

Här under kommer valet av metod att presenteras. En genomgång av hur urvalet av intervjupersoner och intervjufrågor gått till kommer även nedan beskrivas.

1.8.1 Metodval

Studiens syfte är att: ”ge en bild av hur slöjd kan användas och vad det bidrar till inom sociala verksamheter, som arbetar med människor som är marginaliserade i samhället.” därför valdes en kvalitativ metod framför en kvantitativ sådan. Det för att det inte är intressant att försöka nå någon exakt sanning utan istället ge ett av många perspektiv på hur slöjd används i några sociala verksamheter.

När frågorna för den här studien formulerades till ”På vilket sätt använder sociala verksamheter slöjd som ett verktyg till empowerment?” och ”Vad kan slöjd ha för betydelse för människor som lever i utanförskap?” valdes intervjumetod framför enkätmetod. Det för att frågorna kräver djupa svar och det var viktigt att informanten skulle kunna ge sin egen uppfattning och beskriva sina egna upplevelser. Här föredrogs ett litet omfång av informanter med djupa svar framför en mängd ytliga svar och eftersom intresset låg i att fånga människors upplevelser valdes en kvalitativ intervjumetod.

1.8.2 Urval

Verksamheter och intervjupersoner

Eftersom syftet med studien är att: ”ge en bild av hur slöjd kan användas inom sociala verksamheter, som arbetar med människor som är marginaliserade i samhället.” var det nödvändigt att välja ut sociala verksamheter som skulle kunna analyseras. Fler än en verksamhet kändes naturligt att vara representerad, då det skulle kunna ge en mer generaliserad bild av hur slöjd används inom sociala verksamheter. Dessutom var det inte aktuellt att ställa två verksamheter mot varandra. I och med att studien inte syftar till att exempelvis lyfta fram hur en verksamhet lyckas bäst, är inte en djuplodande jämförelse av

vikt. Istället är det relevant att ge en bild av hur det kan gå till, då det är ett relativt utforskat ämne - slöjd och hälsa. Slutligen beslutades att tre verksamheter var lämpligt antal inom ramen för uppsatsarbetet.

I och med att den här studien tar sitt avstamp i WHO:s sätt att se på hälsa, som något mer än endast "frånvaro av sjukdom", valdes sociala verksamheter som inte inriktade sig till personer med någon form av sjukdom. Inom social resursförvaltning i Göteborg finns en mängd olika verksamheter som kräver att du har någon form av psykisk eller fysisk funktionsnedsättning för att få vara med, dessa valdes då bort. Eftersom den här studien inte lägger vikt vid deltagarnas sjukdomar utan snarare den upplevda hälsan, blev det istället relevant att de verksamheter som skulle väljas hade någon ingång till utanförskap, den grupp i samhället som beräknas uppleva mest ohälsa (Lägesrapport 2011). Den viktigaste premissen som ställdes var dock att dessa verksamheter skulle ha en skapandedel där de utövade slöjd. Det var inte viktigt vad för typ av slöjd eller på vilken nivå de utfördes utan att det skapades.

Tre verksamheter med olika infallsvinklar på utanförskap och som hade skapande-verksamhet blev därför de som fick representera de sociala verksamheterna. I avgränsningar beskrivs vidare hur utanförskap har begränsats i denna studie. De tre verksamheterna som valdes var Huldass Hus vars främsta målgrupp är hemlösa eller boendelösa, Karins Döttrar som ursprungligen riktar sig till före detta kriminella och Mahila som är ett broderiprojekt i den indiska öknen, där de har ekonomiska svårigheter bland annat på grund av arbetslöshet. Något dessa verksamheter har gemensamt förutom att de är sociala verksamheter och sysslar med slöjd och hantverk, är att de riktar sig till utsatta kvinnor. Det var till en början en slump eller i alla fall inte ett medvetet val, möjligen ett undermedvetet. Men sambandet dem emellan, att de riktar sig till kvinnor, gör det enklare att betrakta dem som en grupp av sociala verksamheter.

Därtill syftar inte studien till att ge en bild av de sociala verksamheterna i stort utan att specifikt lyfta de hantverkliga aktiviteterna till ytan. Därför var det mer aktuellt att intervjua en handledare snarare än verksamhetsledaren. På Karins döttrar valdes en av skapandeleddarna och på Mahila intervjuades verksamhetsledaren som också är broderiledare. På Huldass hus valdes den textila handledaren, dessvärre var hon sjukskriven vid perioden för det här arbetet och den vikarierande handledaren intervjuades istället. Den vikarierade handledaren hade även arbetat på Skyddsvärnets vävstuga, som likt Karins döttrar riktat sig till kvinnor i kriminalitet eller missbruk, därför kommer även Skyddsvärnets vävstuga att nämnas.

Intervjufrågor

När intervjufrågor ska formuleras bör intervjuaren ta ställning i två avseenden, graden av strukturering och standardisering hävdar Patel och Davidson. Med standardisering innebär hur frågorna utformas och i vilken ordning de ska ställas. I vilken utsträckning intervju-personen själv ska få tolka och svara avgörs i hur öppna frågor som ställs, vilket är graden av strukturering (Patel & Davidson, 2011, s. 75). Med det här i bakhuvudet formulerades de frågor som skulle ställas under intervjutillfällena.

Vid arbetet med att formulera frågor valdes en hög grad av standardisering, vilket i det här avseendet främst innebär att frågor formulerades innan intervjutillfällena utfördes. Genom att förbereda frågor på förhand förtydligades vad studien egentligen ville ha svar på. Vad gäller ordningens utformning kändes det naturligt att inleda intervjun med frågor kring verksamhetens bakgrund. Dessa handlade om syftet med verksamheten och var finansieringen kom ifrån. Därefter konstruerades frågor som mer rörde hantverket, teknik och material samt hur skapandeprocessen ser ut i verksamheten. Utifrån det skulle sedan frågor ställas som handlade om hur slöjd påverkat kvinnorna (se Bilaga 1 för exakt

frågeställning). Frågorna till de olika verksamheterna skulle utgå ifrån samma uppställning av frågor men riktas något då verksamheterna är olika till formen. Dessutom planerades att samma ordning skulle hållas vid varje intervjutillfälle. På det sättet skulle en hög grad av standardisering upprätthållas, då Patel och Davidson hävdar att standardiseringen bör hållas hög om studien eftersträvar att jämföra och generalisera (Patel & Davidson, 2011, s. 76).

Vid utformning av frågornas form valdes öppna frågor för att ge intervjupersonen chansen att uttrycka svaret i sina egna ord. Därför förberedes inga svarsalternativ och frågorna försöktes formuleras på ett vis som krävde ett längre svar än endast ja eller nej. Intervjun planerades alltså hålla en låg grad av strukturering.

1. 9 De tre sociala verksamheterna

Här under kommer verksamheternas bakgrund och syfte presenteras.

Mahila

Det här är en verksamhet grundad av textilkonstnären Elsa Agélii. Med bakgrund till att hon under en lång tid intresserat sig för och arbetat med världens vatten som inspirationskälla, åkte hon till Indien för att hämta nya idéer till sitt broderi. På sin resa stötte hon ihop med en grupp kvinnor i Radjasthan som skulle påbörja en broderikurs. Då kom hon på idén att be kvinnorna brodera vattenbärerskor som skulle kunna komplettera hennes egna verk i det tänkta utställningsprojekt som fick namnet Bilder kring Vatten och Öken. Hon planerade att vattenbärerskorna skulle säljas parallellt med hennes egna och vinsten skulle sedan gå tillbaka till kvinnorna. Utställningen med Agéliis egna broderade verk och de indiska kvinnornas broderier växte fram och har visats på många platser åren 2007-2012. Men idag är det projektet slut och verksamhetens syfte har kommit att förändras. Det är dock fortfarande intäkter ifrån broderiet som får verksamheten att gå runt.

Under åren har olika försök med att få kvinnorna att sälja sina broderier själva i Indien gjorts, men det är inte genomförbart som det ser ut idag av olika anledningar. För det första får inte kvinnorna gå utanför byn, vilket gör det svårt då handeln sker i staden. För det andra är inte turister villiga att betala tillräckligt för broderierna. Från år 2007 har en broderikurs funnits för flickor och vid dessa tillfällen visade det sig att många av flickorna hoppade av skolan efter fjärde eller femte klass, på grund av familjeplikter. Idag är istället syftet med verksamheten att inspirera kvinnorna till att bli lite mer självständiga, få dem att samarbeta och lita lite på varandra samt att stödja de flickor som vill gå i skolan. Mahilas vänner är en svensk stödförening som har startats i anslutning till verksamheten. Denna förening hjälper 22 flickor med skolgången

Huldass Hus

Huldass Hus startades år 2009 som ett utskott ifrån Alma som är övernattning och boende för hemlösa kvinnor. Huldass Hus skulle vara en kompletterande dagligverksamhet med syftet att kvinnor utan boende kunde komma och få gemenskap, sysselsättning och stöd, vilket det fortfarande också är. Men även kvinnor som är utsatta på andra sätt får komma dit, vilket kan innebära att en kvinna har bostad men kommer till Huldass Hus för att upprätthålla den statusen.

Verksamheten tillhör Kvinnovårdskedjan där Huldass Hus är en del, Alma är ett korttids boende där de har ett visst antal fasta platser och några övernattningsplatser, det innebär att kvinnor kan komma direkt ifrån gatan och få övernatta. Därtill finns det ett boende som heter Ella där det är mer strikt och där måste besökarna vara drog fria. Kvinnovårdskedjan är en del av Göteborgs Stads Social resursförvaltning, vilket då också innebär att det är de

som finansierar Huldass Hus. Huldass Hus har inga egna intäkter utan får en fast budget ifrån Göteborgs Stad.

Karins Döttrar

Kvinnor som från början kom från Skyddsvärnets vävstuga och Bryggan hade en idé om att bilda ett kooperativ för att hjälpa kvinnor som levit i missbruk eller kriminalitet att komma ut i arbetslivet. Ur EU-projektet Vägen ut var Karins Döttrar ett av de arbetskooperativ som bildades. Karins Döttrar är ett kooperativ som bildades år 2003 och trots att projektet är slut lever de kvar. Idag är syftet att genom hantverk som metod ge människor som står utanför samhället en chans att komma tillbaka. Idag säljer Karins Döttrar arbetsrehabiliterande sysselsättning till olika organisationer. De säljer till bland annat Socialtjänsten, Försäkringskassan, Kriminalvården och Arbetsförmedlingen, det innebär att det inte endast är kvinnor med bakgrund av kriminalitet och missbruk som kommer dit idag, utan även till exempel arbetslösa eller långtidssjukskrivna. På verksamheten har de 15 platser. Där varje person tillsammans med någon på Karins Döttrar lägger upp en plan över sitt arbete, den ska sedan uppföljas. Förutom verksamheten i lokalen, har de samarbete med bland annat häktet. Margita Persson är på häktet några gånger i veckan och håller skapandeworkshops med internerna.

1.10 Teoretisk ansats

Nedan beskrivs den teoretiska ansats som studien utgått ifrån. Denna ansats består av begrepp som tillsammans ger en bild av hur jag ser på slöjd- och hälsoområdet. Det är också med den här utgångspunkten som delar i den här studien har behandlats och valts ut.

Det teoretiska perspektiv som använts i denna studie bygger på två delar. Där det första pekar på att slöjd har en hälsofrämjande natur och det andra att människan ”vill och vet sitt bästa om man skapar rätt förhållanden.” (Pöllänen, 2009; Askheim et al., 2007, s. 19). Utgångspunkten ligger i Sinikka Pöllänens terapeutiska synsätt där slöjd kan förbättra personliga styrkor och funktion av psykisk, fysisk och social betydelse (Pöllänen, 2009, s. 44f). Slöjd kan enligt Pöllänen vara en väg till empowerment, då slöjd kan upprätthålla en positiv illusion och stärka känslan av sammanhang, självförtroende och självacceptans. Slöjd kan fungera som en distraktion när negativa tankar behöver riktas positivt och på det sättet upprätthålla ett gott humör (Pöllänen, 2009, s. 45). Som tidigare nämnts i kapitlet *Tidigare forskning* finns ett dualistiskt synsätt på slöjd som hälsofrämjande metod, slöjd i terapi och slöjd som terapi. I denna studie kommer inte en uppdelning på detta sätt vara nödvändig, då slöjd kan agera både som terapi och som ett verktyg till det under samma process men skifta fokus. Det är enligt Pöllänen individen som avgör slöjdens roll i en terapisesession. Därför kan slöjden användas på många olika sätt inom en och samma hälsofrämjande process (Pöllänen, 2009, s. 46).

Då studien berör svaga grupper i samhället har den även utgått ifrån ett empowerment-begrepp, vilket i detta sammanhang innebär att människor ”som befinner sig i en maktlös position, ska skaffa sig styrka som kan ge dem kraft att komma ur maktlöshet.” (Askheim et al., 2007, s. 18). I och med det inbegriper begreppet både en målsättning och de medel som behövs för att uppnå målet. Det som är av vikt är att den enskilda individen inte behöver en expert till hjälp för att ta sig upp, utan att människan kan själv.

1.11 Etiskt förhållningssätt

I det här avsnittet ska de etiska utgångspunkterna presenteras.

I undersökningen har hänsyn tagits till de forskningsetiska reglerna uppsatta av Vetenskapsrådet (Patel & Davidson, 2011, s. 62). Det har inneburit att jag inledningsvis mejlade varje verksamhet och sedan den specifika intervjupersonen med information om

mig själv, studiens syfte och möjligheten att kontakta mig för vidare information. I den inledande kontakten ställdes även förfrågan om att delta i studien som intervjuperson. Intervjupersonerna har enligt samtyckeskravet själva kunnat bestämma om de velat delta i undersökningen.

Vidare blev varje intervjuperson erbjuden konfidentialitet, vilket innebar att de själva avgjorde om deras namn fick användas i uppsatsen eller inte. I den här uppsatsen valdes att nämna informanterna vid namn, vilket också varje enskild informant har givit sitt samtycke till. Varför informanterna har valts att nämnas vid namn är för att det i den här studien är av intresse att veta hur de olika verksamheterna går till väga, samt hur informanterna förhåller sig till sin egen bakgrund. Dessutom har informanterna fått chans att läsa igenom och kommentera de citat eller referenser som har gjorts, innan uppsatsen publicerats.

I och med att den här studien berör människor som redan är utsatta, var det av extra vikt att från början säkerställa att ingen skulle ta illa vid sig eller råka illa ut. Därför valdes intervjupersoner som inte var de direkt berörda, utan människor som kunde tala om andra människors förändringar och olika skeenden utifrån sin profession. De personer som finns nära de utsatta människorna och kan se förändringar hos dem, är handledarna på verksamheterna, det fanns därför en etikaspekt till att välja just handledarna som intervjupersoner. Därtill kräver nyttjandekravet att material insamlat om enskilda personer endast får användas i forskningsändamål, därför har jag beslutat att de inspelade intervjuerna och transkriberingarna ska finnas i min ägo, på det sättet är tillgången till materialet kontrollerat.

Vid ett arbete med kultur och hälsa eller slöjd och hälsa är det viktigt att ha i åtanke att det finns en problematik med det. Det finns en utbredd diskussion om slöjdens egenvärde. Slöjden ska få finnas till bara för dess egen skull och inte endast som en metod som uppfyller annat såsom näring, hälsa, sysselsättning eller liknande. Det kan utforma problem inom fältet då den slöjd som är hälsofrämjande kanske blir mer värd än den som inte är det eller att vi endast börjar slöjda för hälsans skull och inget annat. Det finns en rådande oro och fråga som lyder: ”kommer då samhället kräva att konsten skall vara nyttig på det sättet?”, liknande frågor går därför att ställa om slöjden (Bjursell & Vahlne Westerhäll, 2008, s. 124). Pöllänen invänder istället att ”the meaning of craft can be in craft itself, since the whole process of working by hand or the final artefact can be therapeutic.” (Pöllänen, 2009, s. 45). Hon menar alltså att slöjdens egenvärde och de hälsofrämjande effekterna inte måste stå mot varandra, då ”må-bra känslan” är en naturlig del av slöjdprocessen.

1.12 Källmaterial och källkritik

Under det här avsnittet kommer det förklaras hur källor som använts i undersökningen har valts.

När texter söktes till den här studien var utgångspunkten att hitta forskningsstudier som undersökte om slöjd och kultur kunde få människor att på något sätt påverkas i positiv riktning. De studier som hittats som bland annat är utförda av föreningar eller organisationer, som är kopplade till Arts council eller Craft council på olika ställen i världen, har inte tagits upp i den här uppsatsen. Det för att undvika risken för att materialet är utfört på uppdrag och då färgat resultatet. De studier som den här studien lutar sig på som behandlar slöjd och hälsa har utförts av forskare, som troligtvis förhållit sig något mer objektiv.

Därtill är det intressant att forskningsstudierna kommer ifrån olika håll av forskningsvärlden, arbetsterapi, psykologin och slöjden, men kommit fram till snarlika resultat. Dessutom är de utförda oberoende av varandra, med någon ålderskillnad sinsemellan samt

på olika håll geografiskt. Av de forskare som presenteras i Slöjd- och hälsoavsnittet är det endast Pöllänen som referera till någon av de andra, och hon refererar till Starr Johnson & E. Wilsons studie.

De intervjupersoner som valdes och som sedan gav det intervjumaterial som den här studien bygger på, valdes med hjälp av verksamheten själv med undantag för Mahila. Med Karins Döttrar och Huldass Hus utfördes en dialog om vem som var mest lämpad för ämnet. Något som i viss mån kan ses som instabilt i studien är att den textila handledaren för Huldass Hus var sjukskriven och en vikarie fick agera intervjuperson. Elisabeth Wallmon hade bara varit där i några veckor och kunde inte allt om verksamheten eller exakt hur allt det fungerade där, men då stöttades hon upp av Anette Bäckström på de frågorna. Wallmon har lång erfarenhet av att arbeta med textilt skapande i sociala sammanhang och är därför en tillförlitlig källa i studiens huvudfrågor.

2. Genomförande

I det här kapitlet kommer genomförandet av undersökningen beskrivas. Inledningsvis kommer intervjuförfarandet återges och efter det följer en beskrivning av hur källmaterialet analyserades.

2.1 Intervjuerna

Inledningsvis kontaktades de olika verksamheterna via telefon eller mejl. Vid den första kontakten förklarades syftet med studien och intervjuförfrågan lades fram. Efter det växlades idéer om en lämplig intervjuperson, som också var tillgänglig. När intervjupersonen var bestämd beslutades det om datum och tid för utförande av intervjun. Innan intervjuerna ägde rum skickades frågor till intervjupersonerna, på det sättet kunde de förbereda sig. De tre intervjuerna bokades in med några dagars mellanrum, det för att ha tid att lyssna igenom och transkribera materialet innan nästa intervju skulle genomföras. Vad gäller mina egna förberedelser innan intervjuerna fördjupades inte kunskapen om verksamheterna betydligt, det för att kunna hålla ett öppet och nyfiket intervjuklimat.

Under insamlingen av material för den här studien genomfördes tre individuella intervjuer, med det menas att varje person intervjuades enskilt. De tre intervjuerna utfördes med tre skapandeleddare vid tre olika sociala verksamheter. En av intervjuerna har utförts via telefon och två har genomförts i person. Intervjun med Elsa Agélii fullföljdes via telefon då ett personligt möte var svårt att tillgå. Med Elisabeth Wallmon och Anette Bäckström genomfördes intervjun i ett sällskapsrum på Huldass Hus. Intervjun med Margita Persson utfördes på Karins Döttrar i ett intilliggande rum till skapandelokalen. Vart intervjuerna fullföljdes var av stor vikt för att få intervjupersonen att känna sig trygg och bekväm, därför föll det sig naturligt att de personliga intervjuerna genomfördes vid verksamheterna och via telefon kunde Agélii själv avgöra det som passade.

Inledningsvis har studiens syfte vid varje intervjutillfälle presenterats samt vad materialet kommer att användas till. Sedan har intervjupersonen tillfrågats om denne ger sitt samtycke till att intervjun spelas in, vilket alla tre också gav. Därför spelades varje intervju in med diktafon på en musikspelare och vid telefonintervjun användes högtalartelefon. Under intervjutillfället utgick intervjun ifrån de förberedda frågorna. Intervjun inleddes med frågor kring bakgrunden till verksamheten, vad den hade för syfte och vilken målgrupp den fokuserade på. Därefter ställdes frågor kring vad de sysslade med för tekniker och hur skapandet gick till. I anslutning till det ställdes frågor kring hur skapandet påverkade de människor som verksamheten berörde. Under varje intervju dök fler frågor upp och formulerades allteftersom. Intervjuerna blev därför semi-strukturerade och ostrukturerade omvärtannat, där de förutbestämda frågorna utgjorde ryggraden. Intervjuerna har tagit mellan en timma till en och en halv timma vardera att utföra.

2.2 Analys och bearbetning av material

Analysarbete är något som i kvalitativa studier är praktiskt att göra kontinuerligt under hela processen (Patel & Davidson, 2011, s. 121). Därför påbörjades tolkningen av materialet redan när intervjuerna transkriberades. Eftersom studien inte studerade hur någon sa något, med vilken dialekt eller liknande utfördes inte en strikt transkribering. Med andra ord markerades inte pauser, skratt eller exakt talspråk, ord som ”typ” och ”liksom” utelämnades, dock bevarades talspråket när rena citat valdes. Transkriberingen skedde dagen efter vardera intervju för att ha materialet färskt i minnet. Syftet med transkriberingen var främst för att det skulle vara enklare att plocka ut det väsentliga materialet. Dessutom bidrog genomlysningen av det inspelade materialet till att vissa företeelser tydligare förklarades.

För att få en djupare förståelse för vad intervjuerna handlade om togs inledningsvis nyckelord ut. Efter det gjordes en tematisk analys där olika kategorier utifrån alla tre intervjuer bildades. Mönster mellan intervjuerna söktes och ringades in.

Till en början lästes intervjuerna igenom flera gånger för att försöka förstå vad de verkligen sa och för att få fram något mönster. Sedan markerades det i intervjuerna som ansågs vara väsentligt för den frågeställningen som studien har och syftet som den ska upprätthålla. Av det markerade materialet kunde till en början sju kategorier utläsas. De sju resulterade i de något diffusa kategorierna: Slöjden som en ingång till vidare påverkning, Gemenskap, Kunnig handledare, Skapandet, Effekter, Arbetsträning, Lön och Tid.

Efter varje kategori gjordes ett dokument där de markerade citaten ifrån intervjuerna, som berörde respektive ämne, klistrades in. De tre informanterna fick varsin färg för att enkelt kunna hålla reda på vem som sa vad. Det var då svårt att lägga in ett citat under endast en kategori, vilket gjorde att det framgick att vissa kategorier gick in i varandra. Efter en vidare bearbetning reducerades kategorierna till två huvudkategorier med olika underkategorier. Där huvudkategorierna är betitlade *Skapandeprocess* och *Meningen och värdet*.

3. Resultat

I det följande kapitlet kommer analysdata ifrån intervjuerna presenteras enligt tidigare introducerade kategorier. Till en början kommer resultatet av kategorin Skapandeprocess redogöras för. Den handlar om skapandeprocessen vid de tre verksamheterna. Sedan följer kategorin Meningen och Värdet som belyser hur slöjden påverkar människor och samhälle.

3.1 Skapandeprocess

I det här avsnittet ska den första av de två huvudkategorierna presenteras, Skapandeprocess. Kategorin har delats in i tre underkategorier: Hur skapandet går till, Utbud och Kunnig handledare. Den första underkategorin kommer beskriva hur de tre verksamheterna förhåller sig till skapandeprocessen. Den andra kategorin handlar om vad för utbud av hantverks-tekniker som finns i organisationen och hur de bestäms. Den tredje och sista kategorin behandlar hur en handledare bör vara och vad den bör tänka på inom sociala verksamheter. I det här avsnittet utgörs underlaget endast av de tre intervjuerna, därför kommer inte källhänvisningar nedan göras.

3.1.1 Hur skapandet går till

Den största skillnaden som framgick mellan verksamheterna var deras sätt att ta sig an skapandeprocessen. Mahila var den verksamhet som stod ut mest ifrån de två andra i hur de gick tillväga i skapandet. I Mahila utgår skapandet alltid ifrån mallar och en förutbestämd uppgift. På Karins Döttrar och Huldass Hus slöjdar de det som de själva vill. Ett mer fritt förhållningssätt till valet av vad för typ av teknik som ska användas eller produkt som ska produceras finns inom de två sistnämnda verksamheterna. Intervjupersonerna var dock rörande överens om att själva utförandet måste vara fritt.

I Huldass Hus textilverksamhet är skapandeprocessen fri och öppen. Wallmon förklarar att det finns tyger att tillgå och kvinnorna går och klipper till det de ska ha. Hon säger att idéerna får kvinnorna själva och att det kan låta som följande i verkstan ”Nu ska jag sy en väska, nu ska jag göra det”. Bäckström pekar vidare på att en del även syr kläder, men det är inget Wallmon märkt under den korta period hon varit där. Istället har hon sett att det är vanligt att många lagar sina kläder. Kvinnorna väljer därför utifrån sina egna behov och önsknings när de skapar. Ytterligare hävdar Persson att processen varierar från person till person. På Karins Döttrar är det ibland ”en individ själv som har idéer, då låter man de ofta prova och se om den idén fungerar, ser om det blir en bra grej. Ibland lär man sig grundteknikerna.” säger Persson. Vad för något de slöjdar är även det helt upp till varje enskild skapare, ibland görs funktionella saker och ibland görs estetiska saker. Persson förklarar det med att ”vissa gillar det praktiska, det kanske är fullt meningslöst med en tavla, medan för andra är det tvärtom, det är tråkigt med det som är praktiskt, man vill ha det som är estetiskt tilltalande på något sätt.”

Utgångspunkten för Mahila är lite annorlunda i och med verksamhetens inledande syfte samt att broderi är den enda slöjdteknik som används. Inom Mahila utgår skapandet från Agéliis egna idéer, det inledande syftet var att kvinnorna skulle utforma kompletterande alster till hennes utställning. ”Då tänkte jag om man skulle be de här kvinnorna att brodera sådana figurer och jag såg precis framför mig hur de här figurerna skulle klippas ut och sen skulle jag använda dem i min utställning och sälja dem och sen skulle pengarna gå tillbaka till de som hade gjort dem.”, på det här sättet beskriver hon hur hennes ingångspunkt var för åtta år sedan. Skapandet för kvinnorna utgår ifrån mallar som de tillsammans med Agélii ritat upp, vilka då och då byts ut. Till mallarna får sedan kvinnorna välja färger, mönster samt stygn. Kvinnorna fyller sedan mallen såsom de själva vill. Agélii förklarar att ”Det blir aldrig en som är den andra lik.” när hon pratar om de broderade verken. Här är alltså själva utförandet fritt betingat, medan utgångspunkten är en mall.

3.1.2 Utbud

De hantverkstekniker som används inom Mahila utgår ifrån vad de traditionellt har gjort, men också utifrån en önskan om att få ett jobb och kunna försörja sig. ”Det är en stor tradition, många sitter och broderar i öknen, och traditionellt finns det mycket broderier.” säger Agélii och menar på att kvinnorna i Radjasthan ursprungligen har en relation till tekniken. När Agélii första gången träffade kvinnorna skulle de påbörja en broderikurs i hopp om att kunna få jobb. Där är det nämligen vanligt med kringresande försäljare som kommer ut till hantverkaren med material och uppritade broderier. Till en början hoppades därför kvinnorna kunna få sådana uppdrag för att få en inkomst. Dessutom stödjer Mahila sex kvinnor som fått en kurs i maskinsömnad, även det för att kunna tjäna pengar. Agélii förklarar att när det är bröllopsperioder och festivalperioder finns det en hög efterfrågan på uppsydda kläder, därför utbildas kvinnorna för att de ska kunna ”få jobb av lokala skraddare under perioder då de har mycket att göra.”. De tekniker som kvinnorna i Mahila utför beror således på vad marknaden efterfrågar.

På de två andra verksamheterna, Karins Döttrar och Huldass Hus, är utbud av tekniker mycket större och väljs på andra premisser. På Karins Döttrar utgår de ifrån vad kvinnorna är intresserade av och vad de kan sedan tidigare. Det innebär att utbudet varierar beroende på vilka som är där. Persson påpekar att de utgår ifrån individen, hon förklarar att det inte går att ha produktion som inte utgår ifrån vad individen är kapabel till. Hon säger: ”i skapandet måste du kunna hitta de verktyg som passar dig, och lära dig de som ligger för dig. Då blir det ett himla lyft också.”, därför varierar teknikerna rejält.

Virkning och stickning kan kvinnorna lära sig om de vill och även sömnad och vävning. Persson förklarar att intresset för vävning går ”upp och ned, ibland är det flera stycken som vill väva och i någon period fungerar det inte alls, då är det ingen som vill.”. Även smycketillverkning är en sådan sak som går i perioder, hon hävdar att ”allt går i vågor, vi kunde lika gärna byggt med tändstickor eller någonting annat. Tändstickstavlör! Tänk vad folk har hållit på med, som man kan tycka är lite meningslösa utsmyckningar.”. Persson anser att behovet för att göra saker finns alltid men vad det är vi gör går i trender, och det är med och påverkar utbudet på Karins Döttrar.

Liknande utgångspunkt har de på Huldass Hus, där är kvinnorna med och bestämmer vilka tekniker som Huldass Hus ska erbjuda. Här byts aktiviteterna ut regelbundet, men den textila verksamheten har funnits hela tiden. Under den perioden som intervjun gjordes erbjöds förutom textila material, scrapbooking och smycken & makramé. Men andra tekniker som har stått på schemat innan är tenn, återbruk, afrikanskt tryck med mera. ”Det är oerhört kreativt där nere kan jag säga. Det händer mycket olika saker. Äggskal höll de på med ett tag...” säger Bäckström och anser att utbudet är brett.

På Huldass Hus eftersträvar de att kvinnorna är delaktiga i de beslut som tas om aktiviteter och planeringen. Därför genomförs ett husmöte varje fredag och där kan kvinnorna lyfta en efterfrågan eller själva komma med tips på vad de kan. Bäckström förklarar att ”en del tjejer som gått här, de som har makramé nu och likaså en tjej som har haft tenn, det är ju tjejer som har kommit hit från början och provat och så, och då har de en aktivitet.”. Teknikerna bestäms alltså utifrån vad kvinnorna vill ha och vad de själva kan erbjuda.

3.1.3 Kunnig handledare

Något som uppkom under studien som en viktig punkt var att handledaren behöver vara kunnig. Om målet är att uppnå positiva resultat som rör hälsan med slöjd som metod spelar handledaren en stor roll. Handledaren måste veta hur ett specifikt material ska användas och hur en viss teknik fungerar. Det framkommer också av intervjumaterialet att det är väsentligt att handledaren är engagerad och pedagogisk. ”Det går inte att slänga in vem som helst där som ska sitta och så blir det en frustration när du inte lyckas för att du använt fel teknik eller fel material till det du ska göra. Då kan du uppleva besvikelse istället. Det

gäller att du har någon kunnig med så att du verkligen får erfara att du kan lyckas med det.” anser Persson. Hon finner då att den positiva inverkan som slöjd kan ha, hänger på att handledaren är med i processen tillsammans med den verkliga utövaren. Annars tror hon istället att det kan framkalla negativ effekt, då personen i fråga blir missnöjd.

Persson anser att även att det är mycket viktigt att handledaren rycker in när denne ser att något inte fungerar för en person, och erbjuder en annan teknik som kan vara mer lämpad för personen. Då tror hon att det går att lyfta människans förmågor, och att det då kan vara möjligt att få personen att också själv se dessa förmågor.

”Vi kanske lär ut virkning men så ser vi att hon kommer aldrig kunna få till någonting ordentligt, det fungerar inte liksom. Då provar vi med någonting annat. Då fungerar det kanske bättre med stickning eller att väva. Hon är ju suverän på att väva och då ser man det, man höjer deras potentialer, deras skills, och tar fram det så att de själva också ser det. Det är bra för alla.” (Persson)

Dock pekar Persson på att en handledare också måste vara tålmodig och ge personen i fråga chansen att verkligen testa och inte direkt hoppa in om det inte fungerar.

När de på Huldass Hus initierade daglig verksamhet och skulle bestämma vad för aktiviteter som skulle erbjudas, fick personalen säga vad de kunde för tekniker eller var intresserade av. En kunskapsbank bildades då av personalens eget kunnande, och det var den som de utgick ifrån vid planering av aktiviteter till en början. Bäckström menar att det kunde låta: ”jag är socionom och jag är också intresserad av att bygga modellplan och det kan jag...”. Att det finns ett engagemang hos handledaren och intresse i tekniken som denne lär ut är viktigt för att slöjden ska få någon behållning för hälsan. Persson pekar vidare på att hon hört ”om andra ställen där de har lite scrapbooking där ingen leder dem eller någonting. Då blir det som med barn, man kastar till dem lite leksaker, gör något nu.”. Att som handledare inte visa på engagemang eller att inte vara delaktig i processen gör att värdet av att slöjda fallerar.

Även Agélii poängterar att hon måste vara på plats i Radjasthan för att det ska bli någonting av det. Hon förklarar att när hon inte är där och sätter igång broderierna händer det att resultaten blir lite fantasilösa. Hennes indiska kollega Kulvinder som inte har en konstnärlig bakgrund, utan är socialarbetare i botten, handledde nyligen kvinnorna i en broderiuppgift. Agélii menar att resultatet inte riktigt blev lika laddat som när hon själv är där och guidar dem.

3.2 Meningen och värdet

Här under kommer de data som analyserades fram rörande Meningen och värdet av slöjd i sociala verksamheter presenteras. Avsnittet är uppdelat i två block, där det första blocket berör de effekter som direkt påverkar den enskilda individen och det andra blocket meningen av slöjd i ett större sammanhang. Precis som i föregående avsnitt utgörs underlaget endast av de tre intervjuerna, därför kommer inte källhänvisningar nedan göras.

3.2.1 Personliga effekter

Personlig utveckling

De tre informanterna var eniga i att skapandet förde med sig positiva effekter. Alla tre hävdade att skapande i olika form kan bidra till personlig utveckling. Wallmon framhåller att det sker: ”när man lyckas åstadkomma något, man lär sig något och då växer man som människa.”. Likt Wallmon menar Persson att människan genom att skapa kan lära sig nya saker och hitta sina potentialer. När personen i fråga sedan lyckas ökar självförtroendet, vilket i sin tur bidrar till att denne utvecklas.

Den skapande delen hjälper enligt Persson till att utveckla människors kapacitet. Karins Döttrar är som en arbetsplatsträning för olika människor. För varje individ görs en plan upp över hur länge de ska vara där, hur många gånger i veckan de ska komma dit och liknande. Persson förklarar att ibland är de glada att vissa till en början ens dyker upp men att det utvecklas med tiden. Hon anser därför att skapandet kan hjälpa till att utveckla människors kapacitet och förmågor om det finns en kontinuitet.

Ytterligare kan slöjdaktiviteter bryta av mot vardagen på ett positivt sätt. Agélii slår fast att människor mår bra av att hitta på eller lära sig någonting nytt. Därtill berättar hon att kvinnorna i Radjasthan lever traditionella liv som inte ger utrymme för att vara kreativ eller skapande. Hon hävdar att de gör det som förväntas av dem, nämligen att föda barn och ta hand om dem, vilket inte ger något utrymme för kvinnornas egna initiativ. Men broderiet gav dem svängrum att själva hitta på. Genom broderiet fick de välja färger, mönster och stygn, Agélii förklarar att hon upplevde att kvinnorna blev gladare och mer frimodiga av sitt skapande. Hon påpekar att det faktum att kvinnorna fick pengar självklart också gjorde att de blev glada, men att skapandet i sig tillförde något, det tror hon. Agélii säger: ”Sen fick de ju pengar det var också bra men jag tror nog faktiskt att broderiet hade någon del i det.”

Förändrat förhållningssätt

Att slöjda kan innebära ett förändrat förhållningssätt till livet och människor runt omkring oss, kom också på tal. Att slöjd skänker lust och glädje, identifierades. Bäckström berättar att de människor som besöker Huldass Hus har svår problematik och besvärliga saker i sina liv som tynger dem. Verksamheten verkar därför för att få in glädje och gemenskap i deras besökares liv som ska kunna smitta av sig på de negativa delarna. Hon menade därför att slöjd skänker lust som kan påverka de besvärliga delarna av livet till att bli mindre påfrestande.

Persson menar att olika kreativa uttryck kan hjälpa oss att se saker på olika sätt; vända och vrida och upptäcka nya saker. På det sättet kan vi komma runt fördomar och förutfattade meningar. Hon säger att vissa som kommer till Karins Döttrar ”har så mycket fördomar om att kvinnor är elaka mot varandra”. Att de egentligen inte kan tänka sig att bara vara med kvinnor. På det här sättet för slöjd samman människor som befinner sig på olika sidor om osynliga gränser och ger ett naturligt möte. Enligt Persson växer de som kommer till Karins Döttrar bara av att sätta sig ned och se varandra, och utifrån det se sig själv i ett större sammanhang.

Samtal

I analysen framkommer även att alla tre tror att slöjden tillför något till samtalet och situationen. De tror inte att samtalet hade flödat på samma sätt om det bara hade varit att prata. Agélii förklarar dessutom att hon aldrig hade kunnat komma till den indiska byn om hon hade sagt att hon enbart ville prata, utan slöjden hade hon inte ens kunnat ta kontakt. Persson hävdar att vissa personer i situationer där de ska prata kan känna ett ”tvång eller ett krav på sig att prestera någonting.”. Det kan då bli problematiskt att säga något ärligt, i och med att de allra flesta människor vill vara andra till lags. Hon förklarar att det lätt kan bli så att vi människor säger vad vi tror att den andra personen vill höra. Genom att ha något för händerna och fokusera på att göra något, istället för att prata, blir situationen mindre pressad. Om en person inte vill prata behöver den inte känna sig tvingad, då det finns ett alternativ att gömma sig bakom sitt slöjdande. Agélii tror också att handarbete kan hjälpa till att förlösa samtalet. Persson hävdar att handarbetet är något att relatera till och att samtal kring det kan ge nya diskussionstrådar.

Gemenskap

Ett viktigt tema som påträffades var gemenskap. Ordet gemenskap nämns i samband med Karins Döttrar och Huldass Hus men är inte lika förekommande i samband med Mahila. Men det är det som är utgångspunkten för de alla tre, att samla människor på ett ställe som kan lära av varandra och ta del av varandras erfarenheter. Wallmon betonar att gemenskap kommer automatiskt av att bara vara i samma lokal. Hon berättar vidare att besökarna på Vävstugan Skyddsvärnet till exempel stöttade varandra till att sluta med droger. Genom vävstugan hade dessa människor någonstans att komma och Wallmon vill hävda att hantverket bidrog till gemenskapen som blev. Några var mer aktiva än andra i just skapandet men det gav ändå ett sammanhang. Även Persson menar att skapandet bidrar till gemenskap, hon uttrycker att ”gemenskapen runt det här bordet är viktig.” samtidigt som hon pekar på bordet där några kvinnor sitter och handarbetar. Hon förklarar att de börjar prata när de har något för händerna. På grund av att det blir ett mindre tvunget sätt att ta kontakt med nya människor bildas gemenskapen enklare. Agélii berättar att samarbete för kvinnorna i Radjasthan inte är en självklarhet men att kvinnogruppen har kunnat utveckla det något. Hon berättar om en kvinna vars grannfru ofta blev misshandlad av sin make. När kvinnan hade varit hos grannfrun på besök, hade mannen kommit hem full och betett sig aggressivt och börjat bråka. Agélii förklarar att kvinnan hade tagit sin grannfru i armen och sagt: ”Kom nu så går vi!”. När Agélii frågade kvinnan varför hon hade agerat på det viset hade hon svarat, att kvinnogrupperns samtal hade inspirerat henne.

3.2.2 I ett större sammanhang

Något som framgick i studien var meningen med slöjden i ett större sammanhang. Slöjden kan genom att få människor att må bättre bli en ingång till ett hållbarare samhälle. På det viset kan slöjden vara med och stötta upp i samhället. Indirekta effekter som framgår av intervjumaterialet är förbättrade kunskaper om demokrati, avlastning för personal i häktet och bättre hälsa för interner, som i sin tur kan ge en rättvisare dom.

I länder såsom Indien där demokrati inte är en självklarhet, kan slöjd vara en ingång till förbättrad demokrati eller åtminstone till att lyfta frågan. I Radjasthan där Mahila är verksamt kan de flesta inte läsa eller skriva, vilket innebär att stimulansen utifrån blir väldigt liten. När Agélii hade återkommit till Radjasthan några år funderade hon på hur hon skulle kunna få kvinnorna att förstå vikten av samarbete. Hon införde då *Circle talks*. Agélii förklarar att de på mötena ”pratar om viktiga saker tillsammans som man vanligtvis inte pratar så mycket om.”, hon förklarar även att de alltid närvarar vid dessa möten och att det oftast är väldigt starkt. Hon har förstått att dessa möten är oerhört viktiga. På mötena pratar de om deras situation i hemmet, om maken och om barnen. Något nästan alla kvinnorna har problem med är att deras män är alkoholmissbrukare, vilket ofta leder till problem som misshandel i hemmet eller att alla pengar spenderas på alkohol. Agélii förklarar att hon frågat kvinnorna om de vill fortsätta med mötena och de vill kvinnorna, de menade på att de fick veta saker de inte vetat om tidigare. Agélii har nu varit där och haft kontinuerliga möten i åtta år och när hon var där sist frågade hon kvinnorna vad de tyckte hade hänt under åren:

”Det var flera som sa: 'Nu, nu vågar vi prata med de män som kommer och besöker byn. Det kan vara män ifrån kommunen eller vem som helst. Vi vågar prata med dem.' För kvinnor ska inte prata med män och absolut inte med främmande män, överhuvudtaget. Gör de det ska de ha skynket försatt, inte se deras ansikte. Men de vågade utan att dölja sitt ansikte. Det är stort förstår du.” (Agélii)

Agélii berättar också om hur det var när de skulle välja nya ledare till kvinnogruppen på grund av att den tidigare ledaren hade gått bort. Då skulle de till en början nominera sex stycken kvinnor, där tre av dem skulle väljas ut för att bli gruppledare. Dessa kvinnor kan som tidigare nämnt varken läsa eller skriva, vilket gjorde röstningen svår. Därför fick varje nominerad varsin färgkrita som symboliserade dem och så stod de och ropade: ”rösta på

mig, rösta på mig”, återberättar Agélii. Väljarna fick sedan en och en gå in och rösta genom att måla den färg som representerade den kvinnan som de ville ha som ledare, förklarar Agélii. För dem var detta något nytt. Innan de valt ledare till kvinnogruppen hade Agélii frågat vad de skulle rösta på inför det kommande delstatsvalet, som äger rum på politisk nivå, då hade kvinnorna svarat att det brukar vara deras män som säger till dem vad de ska rösta på. Men i och med det här kvinnogrupsvalet fick de träna sig i att tänka själva. Det ledde till att någon vecka efter att kvinnogruppen valt ledare till sina broderigrupper gick 60 kvinnor från byn till grannstadsdelen när en delstatsvalkandidat kom dit för att locka väljare. På plats förklarade kvinnorna för honom vad de ville ha för att de skulle lägga sin röst på honom. De ville att han skulle arbeta för att de skulle få papper på att de ägde marken de bodde på och de ville ha sophämtning. Det här är förstås inte en direkt inverkan av slöjden. Men här var slöjden en ingång till att nå dessa kvinnor. Agélii påpekar att det inte hade gått att komma till byn och bara pratat utan hon menar att ”broderiet, det var en inkörsport till att överhuvudtaget till att få kontakt med kvinnorna.”

Även Persson hävdar att hon fyller en större funktion än att endast vara handledare i hennes arbete på häktet. Hennes arbete började för att internerna på häktet skulle ha något kul att göra. Men det har successivt kommit att växa i betydelse, både för interner och personal. Hon förklarar att internerna mestadels sitter isolerade i sina celler, vilket också innebär att de inte träffar så många människor. Därför är det av stor vikt att bara få komma ur sin cell och sitta ned med henne. Hon förklarar att hon ofta blir frågad efter, ibland är det så många som ville träffa henne att hon inte hinner med alla. Hon förklarar att under det tillfälle som hon sitter ned och slöjdar med internerna, har hon tid till att se om någon mår väldigt dåligt. Om någon bland annat antyder självmordstankar kan hon rapportera det vidare till personalen. Det underlättar för personalen då de har mycket och göra, och inte hinner prata med internerna så mycket som det är tänkt. Persson säger: ”då fyller jag en större funktion än bara pysslet. Jag märker att jag ibland blir länken mellan de intagna och personalen...”

Dessutom förklarar Persson att skapandet lugnar internerna, vilket också avlastar personalen. Hon förklarar att ju sämre internerna mår desto mer får personalen att göra, då de till exempel kallar på vakten oftare. Persson förklarar att stickning och virkning är två av de tekniker som används på häktet. Där får vissa av internerna till och med låna med sig stickor in till sin cell, hon är dock noga med att påpeka att de inte skulle göra det till någon som var självmordsbenägen, men att det fungerar för vissa. Hon förklarar att teknikerna ”har en större positiv effekt än oron för att något ska hända. Det lugnar ångest och får en att koncentrera sig på något annat, att ha någonting för händerna.” Hon förklarar att även personalen har märkt att det har god inverkan. Hon tycker också att något så enkelt som att få leta pärlor eller paljetter kan ge en mental väg ut ifrån häktet. Persson förklarar att: ”man ser att det är en flykt, att glömma de här väggarna ett tag.” Hon menar att skapandet kan bidra till att människor orkar härda ut och överleva.

Enligt Persson finns det heller ingen begränsad tid för hur länge en person får sitta häktad i Sverige.³ När det handlar om personer som har fått sitta en längre tid har hon sett hur de tappat hållning och brutits ned, och hon vill hävda att det påverkar själva utredningen, om en intern exempelvis ska förhöras av polis och inte orkar eller liknande. Genom att få den här tiden till att skapa och lugna sig kan det göra internerna tillräckligt rofyllda för att kunna fortsätta må bra eller något liknande ett tag till, och kan då få ett rättvisare utfall i en dom.

3 Även kriminalvården uppger att det inte finns några regler för hur länge en människa får sitta häktad i Sverige.
<http://www.kriminalvarden.se/Hakte/Faktablad-Hakte-Lattlast/>

4. Diskussion och slutsatser

I det här avslutande kapitlet ska studiens resultat diskuteras och kommenteras jämsides med tidigare forskning inom området. Det för att se vad studien har bidragit med och vad som behöver studeras vidare på.

Den här studien hade som avsikt att undersöka hur slöjd används som ett verktyg till empowerment inom sociala verksamheter. Studien har gjort en ansats till att belysa vad slöjden kan bidra till för människor som lever i utanförskap, och vad som kan uppnås genom att använda slöjd som metod inom sociala verksamheter.

Likt tidigare forskning visar studien att skapandeprocessen är beroende på den enskilda individen. Skapandet behöver vara fritt hållet, hur det ter sig kan endast slöjdaren själv avgöra (Holder, 2001). Utifrån den här studien är det intressant att tillägga att Mahilas skapandeprocess inte var helt och hållet fri. Det som var valbart var utförandet i form av färger, mönster och vilka stygn som skulle användas, men det inom ramen för en redan uppritad figur. Trots det kunde Agélii se att kvinnorna blev gladare och mer frimodiga av att skapa. Hur fritt skapandet behöver vara är som sagt individuellt, men skapandet tedde sig mer fritt på de verksamheterna som verkade i Sverige. Dessa kulturella skillnader är intressanta. Det kan vara så att kvinnorna i Radjasthan behöver mer strikta ramar i sitt skapande än vad vi är vana vid här. Det är inget som den här studien kan dra några slutsatser ifrån då materialet är för tunt i denna fråga. Men det som är intressant i sammanhanget, är att ingen tidigare forskning gjorts om slöjd och hälsa i länder utanför västvärlden. Ett argument skulle kunna vara att målet med slöjd i utvecklingsländer i första hand är att generera ekonomisk vinst och inte hälsa. Men Agélii hävdar att det inte endast var pengarna som bidrog till personlig utveckling och det kan då vara intressant för framtida forskning att vidare studera.

Vidare hävdar tidigare forskning att slöjden bidrar med ett socialt sammanhang och förbättrar relationen mellan människor. Tidigare studier visar på att lära sig tekniker och tips av andra slöjdare gör det enklare att bilda nya kontakter samt vidhålla och stärka befintliga vänskapsband (Atkinson & Burt, 2011; Starr Johnson & Wilson, 2005). Den här studiens resultat vittnar om samma företeelse, i sociala verksamheter används slöjden för att forma gemenskap. Den lockar människor till något så enkelt som att vara i samma lokal, och enligt Wallmon kan det räcka för att skapa ett nytt sammanhang för dessa människor. Enligt Wallmons uttalande skulle det därför kunna räcka att människor bara behöver vara i samma rum för att gemenskap ska bildas. Men enligt studien tillför slöjd ett otvunget sätt att umgås och socialisera med andra människor, vilket gör det enklare att bygga nya relationer. I de sociala verksamheterna är den effekten av slöjd extra viktig då gruppen inte är bestämd utan omformlig, då kvinnorna på Huldass Hus kan komma och gå när de vill och på Karins Döttrar när ens tid har löpt ut. För människor som upplevt besvärligheter och problem kan slöjden bidra till ett avslappnat socialt sammanhang. Därtill betonar Askheim och Starrin vikten av gemenskap i ett empowerment-inriktat arbete. De menar att ”Det är genom att delta i en stärkande gemenskap som man kan uppbåda energi och öka sin medvetenhet och som maktlöshet kan brytas, inte genom att man frikopplas från kollektivet.” (Askheim et al., 2007, s. 209). Persson hävdar att kvinnorna på Karins Döttrar endast genom att träffa andra gör att kvinnorna kan se sig själva i ett större sammanhang, den medvetenheten som uppstår är en av många saker till att kvinnorna kan ta sig upp ur sin maktlöshet.

Något som jag var ovetandes om från början var vilken stor del som handledaren skulle komma att få i den här studien. Det som till en början handlade om en etisk fråga, kom att få ett intressant perspektiv på studien. I och med att jag valde att inte intervjua socialt utsatta människor som kom till verksamheterna, utan istället intervjua deras handledare,

fick studien ett annat resultat än vad som från början förväntades. Resultatet av den här studien visar på att inom sociala verksamheter spelar handledaren en stor roll i de hälsofrämjande effekterna av slöjd. Det visar sig vara viktigt att handledaren är kunnig i de material och tekniker som denne lär ut för att vi ska kunna erfara att vi lyckats, om handledaren inte är med i processen kan det för vissa istället innebära besvikelse och leda till negativ inverkan på hälsan. Persson hävdar att handledaren behöver vara uppmärksam för vad som fungerar och inte, om en slöjdteknik inte fungerar för en person behöver handledaren kunna erbjuda något annat som passar individen.

Enligt Empowerment-teori kan inte en människa ta någon annan människa ur maktlöshet, däremot kan en individ skapa förutsättningarna för en annan att ta makten över sitt liv, vilket är precis vad en kunnig handledare gör (Askheim et al., 2007, s. 215). Handledaren kan genom att ge verktygen till skaparen få denne att själv utföra något. Genom skapandeprocessen kan den hjälpbehövandes förmågor och potentialer synliggöras enligt Persson. Enligt Askheim och Starrin ska empowerment-baserat arbete få människor att tro på sina egna förmågor, precis som Persson menar att skapandet kan göra.

Det är alltså inte handledaren som skapar de positiva effekterna, det är slöjdaren själv som gör att denne mår bättre. Under slöjddandet finner individen av sig själv verktygen att hjälpa sig själv. Det är jag själv som gör mig glad när jag slöjdar, och ingen annan. Det är jag själv som har förmågan att få ögla efter ögla att bli någonting, det finns ingen annan som gör det åt mig. Genom att skapa något eget bildas ett självförtroende och människan får ett visuellt bevis på vad denne är kapabel till. Andras komplimanger och kommentarer gör att en förstår att andra också kan se det. På det sättet är slöjd ett verktyg till empowerment. Handledaren skapar rätt förhållanden för vad som kan slöjdas men det är individen själv som utför handlingen.

Med det här resultatet skiljer sig den här studien sig något ifrån tidigare studier som inte visar på vikten av en handledare. Tidigare undersökningar har gjorts på grupper av människor som sedan innan håller på med slöjd (Atkinson & Burt, 2011; Pöllänen, 2013; Starr Johnson & Wilson, 2005). Det har därför inte funnits behov av en handledare på samma vis som i de sociala verksamheterna, där alla inte är insatta ifrån början. I och med att forskning har gjorts på redan slöjdande människor kan vi tänka oss att resultaten, vad gäller de hälsofrämjande effekterna, endast påverkar slöjdare. Den här studien visar dock att även de som inte slöjdar från början kan må bra av det.

Att studien tog sin riktning mot de ekonomiskt svaga människorna i samhället gjorde att slöjden blev en ingång till olika saker. I de studerade situationerna samspelade slöjden i ett större sammanhang och hade effekter som inte endast påverkade den enskilda individen. Även i det här avseendet skiljer sig den här studien ifrån tidigare. Att slöjden blev en ingång till demokrati och rättvisa kan anses ambitiöst och något övermäktigt, men Agéliis berättelser ifrån Indien och Perssons upplevelser av häktet visar på det. På häktet visar sig effekten av flow få än mer relevans. För internerna på häktet innebär slöjden ett sätt att på ett mentalt plan fly ifrån häktet. Persson påstår att skapandet blir ett ”sätt att uthärda och stå ut. Att överleva faktiskt.”. Slöjden ger på det sättet tillgången till en rättvisare samvaro. I Agéliis broderigrupp visar sig valet av gruppleddare få en vidare betydelse. För kvinnorna i Radjasthan blev det ett uppvaknande, att de har rätt att uttrycka sin röst och välja på egen hand. Slöjden blev en ingång till empowerment då kvinnorna blev mer självständiga och kunde formulera sina egna mål och önskningar om hur deras liv ska vara, som faller väl i linje med Askheim och Starrins definition av att empowerment-inriktat arbete ska lyfta människors rätt till inflytande och självbestämelse (Askheim et al., 2007, s. 215).

Avslutningsvis kan användandet av slöjd som empowerment-verktyg påverka människor personligen till att utvecklas och skapa sig bättre upplevd hälsa. I den processen spelar handledaren en viktig roll för att människor ska få erfara att de lyckats och kunna se sina

egna förmågor. Men det är individen själv som under slöjdandet finner verktygen att hjälpa sig själv. Handledaren skapar endast förutsättningarna för att det ska bli möjligt. I ett större perspektiv har slöjd potentialen att få människor att ta makten över sina egna liv och att påverka samhället i stort. Fortsättningsvis kommer jag i mitt yrkesliv rikta mitt fokus åt att vidare undersöka hur slöjd kan påverka olika delar av samhället och grupper av individer, det istället för att söka bevis för att slöjd har positiv inverkan på hälsan.

5. Sammanfattning

Här under följer en sammanfattning över hela arbetet för att enklare kunna ta del av innehållet.

Den här studien tar sitt ursprung i mitt eget intresse för vad slöjd för med sig förutom en produkt, samt vad slöjd kan bidra med till samhället. Nyfikenheten växte i och med mina egna erfarenheter ifrån en grupp av människor i Kenya, där jag sett hur slöjd gav människor ett nytt sammanhang och ett aktivare samarbete mellan individer. Genom att slöjda växte deras självförtroende och de blev oerhört stolta över det de hade åstadkommit, vilka var några av de särdrag som fängade mitt intresse.

Intresset för slöjdens inverkan på människors välbefinnande finns i ett sammanhang där allt fler uppger att de mår dåligt. Framförallt är det den psykiska ohälsan som är hög. Stress och depression är idag vanligt i västvärlden och håller på att sprida sig globalt. Vi måste därför hitta olika sätt som understödjer ett hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande arbete. Därför skulle slöjdens positiva effekter kunna vara användbara i olika delar av samhället och världen.

Det finns dock en problematik och osäkerhet kring att använda slöjd i hälsofrämjande ändamål, främst ifrån slöjdrörelsens håll. Inom slöjdrörelsen är det självklart att vi mår bra av att slöjda. Vanliga argument är ofta att vi blir lugna, växer som person och ger ett friare sätt att ta kontakt med andra människor. Men lika ofta har jag fått höra att det inte finns några bevis eller forskning som stödjer det, och att det är orsaken till att de från slöjdhållet inte aktivt arbetar med slöjd och hälsa. Trots att det hävdas råda brist på forskning kring ämnet, finns det en mängd sociala verksamheter som använder slöjd. Ifrån vårdhållet är det inte en självklarhet men det används som metod mer flitigt än från slöjdens. Utifrån den här problematiken har studien för avsikt att ge en bild av hur slöjd används och vad det bidrar till, inom sociala verksamheter som arbetar med människor som är marginaliserade i samhället.

I dagsläget uppges ohälsa drabba de som redan är utsatta. Det har särskilt framträtt kopplingar mellan livslängd och utbildningslängd. Det fanns därför en poäng i att låta studien utgå ifrån sociala verksamheter som riktar sig mot människor i utanförskap. Frågeställningen för den här studien är ”På vilket sätt använder sociala verksamheter slöjd som ett verktyg till empowerment?” och ”Vad kan slöjd ha för betydelse för människor som lever i utanförskap?”. De tre verksamheterna som valdes var Huldass Hus vars främsta målgrupp är hemlösa eller boendelösa, Karins Döttrar som ursprungligen riktar sig till före detta kriminella och Mahila som är ett broderiprojekt i den indiska öknerna, där de har ekonomiska svårigheter bland annat på grund av arbetslöshet.

Studien har sin bas i tidigare forskning ifrån arbetsterapi, psykologin och slöjdens håll, som studerat vad människor upplever under tiden som de slöjdar och varför de slöjdar. Den teoretiska ansatsen grundade sig i Sinikka Pöllänens synsätt där slöjd kan förbättra personliga styrkor och funktion av psykisk, fysisk och social betydelse (Pöllänen, 2009, s. 44f). Slöjd kan enligt Pöllänen vara en väg till empowerment, då slöjd kan upprätthålla en positiv illusion och stärka känslan av sammanhang, självförtroende och självacceptans. Det teoretiska perspektiv som använts i den här studien bygger därför på två delar. Där det första pekar på att slöjd har en hälsofrämjande natur och det andra en empowermentinriktning där människan ”vill och vet sitt bästa om man skapar rätt förhållanden.” (Askheim et al., 2007, s. 19).

För att kunna besvara den uppsatta frågeställningen utfördes tre kvalitativa intervjuer, med tre skapandehandledare: Elsa Agélii ifrån Mahila, Elisabeth Wallmon verksam vid Huldass

Hus och Margita Persson på Karins Döttrar. Frågor ställdes inledningsvis om verksamhetens bakgrund och syften. Sedan formulerades frågor kring hur skapandet på verksamheten fungerar, vad för tekniker och material som används och hur hantverket påverkat kvinnorna som är medlemmar i eller besökt verksamheten. Intervjumaterialet var sedan det som bildade studiens empiri och det som analysen utfördes på.

Intervjuerna spelades in och för att enklare kunna behandla materialet transkriberades det. Efter det analyserades allt material och sorterades utifrån olika kategorier. Efter en slutlig behandling av materialet resulterade det i två huvudkategorier med olika underkategorier. Där huvudkategorierna är betitlade Skapandeprocess och Meningen och värdet.

Skapandeprocess har delats in i tre underkategorier: Hur skapandet går till, Utbud och Kunnig handledare. Den första underkategorins resultat visar hur de tre verksamheterna förhåller sig till skapandeprocessen. Ett fritt skapande där individen själv väljer vad för teknik, material eller produkt som ska skapas fördes på Huldass Hus såväl som på Karins Döttrar, medan en mer strikt form av skapandeprocess genomfördes i Mahila. Vidare beskriver kategori två vad för utbud av hantverkstekniker som finns i organisationen och hur de bestäms. Även här skiljer sig Mahila åt en del, då deras verksamhet mestadels baseras på broderi, det på grund av tradition och en önskan om att kunna tjäna pengar. På Huldass Hus och Karins Döttrar finns det istället en mängd olika tekniker att välja mellan. Där beror utbudet på vad kvinnorna är intresserade av att göra eller lära sig. Den tredje underkategorin handlar om handledarens roll. Det framgår att för att få positiv utdelning måste handledaren vara kunnig i den teknik och material som handledaren lär ut, annars kan det ge negativ inverkan.

Meningen och värdet av slöjd i sociala verksamheter är uppdelat i två block, där det första blocket berör de effekter som direkt påverkar den enskilda individen och det andra blocket tar upp meningen av slöjd i ett större sammanhang. Det första blocket är uppdelat i fyra ingångar: Personlig utveckling, förändrat förhållningssätt, samtal och gemenskap. De tre informanterna är eniga om att skapande i olika form kan bidra till personlig utveckling. De menar att när människor skapar saker och lyckas åstadkomma något ökar självförtroendet, som i sin tur bidrar till att människor utvecklas. Vad gäller ett förändrat förhållningssätt kan slöjd för de människor som kommer till dessa verksamheter få lust och glädje som kan smitta av sig på de tyngre delarna av livet. Det framkom också att skapandet kan vara ett sätt att komma runt fördomar och se saker på nya sätt. Därtill var ett viktigt värde av slöjden att det förlöser samtalet samt att ha något för händerna frambringar en mer lättsam situation till att prata och ta kontakt med andra människor. Det i sin tur gjorde att en gemenskap enklare kunde bildas, vilket också är en viktig mening med slöjden. I de sociala verksamheterna bidrog skapandet till att kvinnorna fick ett sammanhang.

Det andra och avslutande blocket visar på att det finns ett värde av slöjd i ett större sammanhang. Slöjden har potential till att påverka samhället i stort. Ett exempel som framgår av intervjumaterialet där slöjden har varit ingången till något större, är Agéliis berättelse om hur vikten av demokrati lyftes i samband med valet av nya gruppleddare till broderigruppen, hur kvinnorna i Radjasthan vanligtvis förlitar sig på sina män och deras åsikter när de går och röstar och hur de efter valet av gruppleddare kunde formulera egna tankar kring hur de själva ville att livet i stort skulle vara.

Avslutningsvis kan användandet av slöjd som empowerment-verktyg påverka människor personligen till att utvecklas och skapa sig bättre upplevd hälsa. I den processen spelar handledaren en viktig roll för att människor ska få erfara att de lyckats och kunna se sina egna förmågor. Men det är individen själv som under slöjddandet finner verktygen att hjälpa sig själv. Handledaren skapar endast förutsättningarna för att det ska bli möjligt. I ett större perspektiv har slöjd potentialen att få människor att ta makten över sina egna liv och att påverka samhället i stort.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

- Askheim, O. P., Starrin, B., & Winqvist, T. (2007). *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerup.
- Atkinson, J., & Burt, E. L. (2011). The relationship between quilting and wellbeing.
- Bjursell, G., & Vahlne Westerhäll, L. (2008). *Kulturen och hälsan: essäer om sambandet mellan kulturens yttringar och hälsans tillstånd*. Stockholm: Santérus.
- Björklund, M. (2008). Användandet av skapande aktiviteter inom arbetsterapi.
- Holder, V. (2001). The Use of Creative Activities within Occupational Therapy. *The British Journal of Occupational Therapy*, 64(2), 103.
- Holmberg, S., & Weibull, L. (2012). Kultur befrämjar hälsa. University of Gothenburg, Göteborg
- Levine, R. E. (1987). The influence of the arts-and-crafts movement on the professional status of occupational therapy. *The American Journal of Occupational Therapy : Official Publication of the American Occupational Therapy Association*, 41(4), 248.
- Nilsson, D. (2013). Som vilken syjunta som helst eller hälsofrämjande verksamhet.
- Patel, R., & Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Professuriersitelmät 10.9.2013 Savonlinnan kampus. (2013).
- Pöllänen, S. (2009). Craft as context in therapeutic change. *The Indian Journal of Occupational Therapy*.
- Pöllänen, S. (2013). The meaning of craft: craft makers' descriptions of craft as an occupation. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 20(3), 217–27.
- Starr Johnson, J., & Wilson, L. (2005). "It Says You Really Care": Motivational Factors of Contemporary Female Handcrafters. *Clothing and Textiles Research Journal*, 23(2), 115–130.

Intervjuer

- Elsa Agélii, 2014-04-04
- Elisabeth Wallmon & Anette Bäckström, 2014-04-14
- Margita Persson, 2014-04-16

Rapporter

- Socialstyrelsen (2011). Lägesrapport 2011 – Hälso- och sjukvård och socialtjänst

Webblänkar

- hälsa. <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/halsa>, Nationalencyklopedin, hämtad 2014-05-28
- slöjd. <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/slöjd/309991>, Nationalencyklopedin, hämtad 2014-04-25.
- health. <http://www.who.int/about/definition/en/print.html>, World health organisation, hämtad 2014-05-12
- empowerment. <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/empowerment>, Nationalencyklopedin, hämtad 2014-05-13

Bilaga 1

Intervjufrågor

Elsa Agélii, Mahila

Berätta kortfattat om verksamheten i Indien.

Hur fick du idén?

Vad är syftet med verksamheten?

Används någon annan hantverksteknik än broderi?

Är det här som ett jobb för deltagarna?

På vilket/vilka sätt har hantverket påverkat kvinnorna?

Hade det fungerat lika bra att bara träffas och prata eller tillför broderiet något?

Skulle du säga att broderi/hantverk kan bidra till personlig utveckling? I sådana fall på vilket sätt då?

Har du under ditt arbete i Sverige sett liknande effekter som i Indien?

Elisabeth Wallmon & Anette Bäckström, Huldás Hus

Berätta kortfattat om verksamheten.

Vem/vilka är initiativtagare till verksamheten?

Vad är syftet med verksamheten?

Hur finansieras verksamheten?

Vilka människor kommer hit?

Vad för olika skapandeverksamheter har ni?

Vad gör ni på det textila området?

Hur går hantverksprocessen till här?

(Fritt skapande eller mallar? Uppgifter? Vad för material används?)

På vilket sätt har hantverket påverkat kvinnorna?

Är hantverket som ett arbete eller som en hobby för deltagarna?

(Får de lön för sitt arbete? / Säljer de det de gör? Är pengar en viktig motivation?)

Hade det fungerat lika bra att träffas och endast prata eller tillför hantverket något?

Anser du att hantverk kan bidra till personlig utveckling?

Du (Elisabeth) har arbetat med hantverk i andra sammanhang. Har du då kunnat se några effekter av skapandet?

Margita Persson, Karins döttrar

Berätta kortfattat om verksamheten.

Vem/vilka är initiativtagare till verksamheten?

Vad är syftet med verksamheten?

Hur finansieras verksamheten?

Vilka människor kommer hit?

Vad för olika skapandeverksamheter har ni?

Vad gör ni på de hantverkliga områdena?

Hur går hantverksprocessen till här?

(Fritt skapande eller mallar? Uppgifter? Vad för material används?)

På vilket sätt har hantverket påverkat kvinnorna?

Är hantverket som ett arbete eller som en hobby för deltagarna?

(Får de lön för sitt arbete? / Säljer de det de gör? Är pengar en viktig motivation?)

Hade det fungerat lika bra att träffas och endast prata eller tillför hantverket något?

Anser du att hantverk kan bidra till personlig utveckling?

Du har arbetat med skapande i andra sammanhang. Har du då kunnat se några effekter av skapandet?